

Sosiaalinen sirkus seksuaalikasvatuksen välineenä ja tyttöjen oikeuksien tukijana Etiopiassa

Maiju Tiuraniemi

2024 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

**Sosiaalinen sirkus seksuaalikasvatuksen välineenä ja tyttöjen
oikeuksien tukijana Etiopiassa**

Maiju Tiuraniemi
Sosionomi (AMK)
Opinnäytetyö
Huhtikuu, 2024

Maiju Tiuraniemi

Sosiaalinen sirkus seksuaalikasvatuksen välineenä ja tyttöjen oikeuksien tukijana Etiopiassa

Vuosi

2024

Sivumäärä

47

Tämän kehittämismuotoisen opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa sosiaalisen sirkuksen työpajakokonaisuus etiopialaistyttöjen seksuaalikasvatuksen tueksi. Työn tavoitteena oli työpajoihin osallistuvien tyttöjen kehollisen itsemääräämisoikeuden ja seksuaalioikeuksien tukeminen, sekä seksuaaliterveyteen liittyvän tietouden jakaminen. Opinnäytetyön työelämäkumppanina toimi Fekat Circus, joka on sosiaalisen sirkuksen organisaatio Etiopian pääkaupunki Addis Abebassa.

Työn teoreettinen viitekehys koostuu kolmesta osasta. Aluksi esitellään sosiaalipedagogista työtettä, taidelähtöisiä menetelmiä sekä sosiaalista sirkusta sosiaalialan kontekstissa. Toisessa teorialuvussa avataan globaalin sosiaalityön käsitettä sekä kuvataan seksuaalioikeuksia, seksuaalikasvatusta sekä naisten ja tyttöjen yhteiskunnallista asemaa Etiopiassa. Lopuksi tarkastellaan keskilapsuuden tyypillisiä kehitysvaiheita opinnäytetyön kohderyhmä huomioiden.

Työpajoja järjestettiin kahdesti viikossa kahden kuukauden ajan Fekat Circuksen tiloissa Etiopiassa. Osallistujat olivat noin 6-12-vuotiaita sirkusta harrastavia tyttöjä, joita oli paikalla työpajoissa keskimäärin kerrallaan noin kymmenen. Työpajaviikot etenivät teemoittain, ja työpajakausi päättyi kurssilaisten yhteiseen esitysiltaan sekä kurssin teemoja kokoavaan palautteenantotilaisuuteen. Kehittämistyön spiraalimallin mukaisesti työtä ja tavoitteiden saavuttamista arvioitiin opinnäytetyöprosessin joka vaiheessa. Työtä voisi jatkokehittää kokoamalla työpajoissa käytetyt ja kehitetyt harjoitteet yhteen oppaaseen.

Asiasanat: sosiaalinen sirkus, taidelähtöiset menetelmät, seksuaalikasvatus, sosiaalipedagogiikka, tyttöjen oikeudet

Maiju Tiuraniemi

Social circus as a tool for sexuality education and supporting girls' rights in Ethiopia

Year

2024

Pages

47

The purpose of this thesis was to produce a social circus workshop to support the sex education of Ethiopian girls. The goal of the project was to support the bodily autonomy and sexual rights of the girls participating in the workshops, as well as to share knowledge about sexual health. Fekat Circus, a social circus organization based in Addis Ababa, Ethiopia, was the partner for this thesis.

The theoretical framework of the thesis consists of three parts. Firstly, it introduces the social pedagogical methodology, art-based methods and social circus in the context of social work. The second theoretical chapter explains the concept of global social work as well as sexual rights, sexual education and the social status of women and girls in Ethiopia. The third chapter examines the typical developmental stages of childhood, taking into account the target group of the thesis.

The workshops were held twice a week for two months at Fekat Circus in Ethiopia. The participants were girls aged between 6 and 12, with an average of about ten girls attending each workshop. The workshop weeks progressed thematically, and the workshop period ended with an evening of performances by the participants and a feedback session summarizing the themes of the course. In accordance with the spiral model of development work, the work and the achievement of the objectives were evaluated at each stage of the thesis process. The work could be further developed by compiling the exercises used in the workshops into a single manual.

Keywords: social circus, arts-based methods, sexuality education, social pedagogy, girls' rights

Sisällys

1	Johdanto.....	6
2	Fekat Circus - toimintaympäristön ja työelämäkumppanin esittely.....	7
3	Sosiaalipedagoginen työote, toiminnallisuus ja luovuus	8
3.1	Taidelähtöiset menetelmät	9
3.2	Taiteen hyvinvointivaikutukset.....	10
3.3	Sosiaalinen sirkus.....	11
4	Ihmisoikeudet ja globaali sosiaalityö	12
4.1	Naiset, tytöt ja ihmisoikeudet	13
4.2	Seksuaalisuus ja seksuaalioikeudet	14
4.3	Seksuaalikasvatus ja kehotunnekasvatus	14
4.4	Naisten ja tyttöjen seksuaaliterveys ja yhteiskunnallinen asema Etiopiassa	16
5	Kehitys keskilapsuudessa	17
5.1	Psykologinen kehitys keskilapsuudessa	17
5.2	Fyysinen kehitys keskilapsuudessa	18
5.3	Seksuaalikehitys keskilapsuudessa	19
6	Toiminnallinen opinnäytetyö ja kehittämistyön spiraalimalli.....	19
7	Kehittämistyön vaiheet.....	21
7.1	Työn ideointi ja suunnittelu	21
7.2	Toiminnan ensiaskeleet	23
7.3	Toiminta alkaa - työpajaviikot 1-2.....	25
7.4	Toiminta vakiintuu - työpajaviikko 4.....	27
7.5	Kohti loppuhuipennusta - työpajaviikot 7-8.....	29
7.6	Katseet koettuun - produktin arviointi	31
7.7	Katsaus tulevaan - työn jatkokehittämisehdotukset	34
8	Opinnäytetyön eettisyys.....	34
9	Opinnäytetyön luotettavuus	37
10	Pohdinta	39
	Lähteet.....	42
	Kuviot	47

1 Johdanto

Seksuaalioikeudet eivät toteudu tasaisesti maailmassa. Etiopiassa tytöt ja nuoret naiset kärsivät poikia ja nuoria miehiä useammin esimerkiksi aliravitsemuksesta, köyhyydestä, työttömyydestä, kouluttamattomuudesta, seksitaudeista ja väkivallan uhasta. Sukuelinten silpominen, lapsiavioliitot sekä teiniraskaudet ovat edelleen valitettavan yleisiä perinteitä. Lisäksi tyttöjen yhteiskunnallista osallisuutta rajoittaa niinkin yksinkertaisen oloinen asia kuin kuukautiset. Kuukausittain vuotopäivien aikaan moni tyttö joutuu pysyttelemään yhdestä neljään päivään pois koulusta, töistä ja harrastuksista. Kuukautissuojien hankkiminen on kallista, ja niiden ostamiseen liittyy häpeää. (UN Women 2019, 3-6; Bumbarger 2021.)

Sosiaalinen sirkus on niin taidekentän kuin sosiaalityön piirissä tunnustettu taidelähtöinen menetelmä, jossa sirkustoimintaa käytetään välineenä muiden taitojen tai tavoitteiden saavuttamiseen. Sosiaalisella sirkustoiminnalla on potentiaalia myös koulutuksellisesta näkökulmasta. (Suomen Nuorisosirkusliitto 2024.) Etiopian pääkaupungissa toimiva sosiaalisen sirkuksen organisaatio Fekat Circus tarjoaa sosiaalisen sirkuksen tunteja lapsille ja nuorille sukupuolesta ja varallisuustasosta riippumatta. Sirkustoiminnan avulla Fekat Circus pyrkii houkuttelemaan lähitienoon lapsia mielekkään tekemisen ja turvallisen yhteisön äärelle. Vaihtoehtoisten ajanviettopajojen tarjoaminen on erityisen aiheellista maassa, jossa useiden kadulla elävien nuorten elämää leimaa äärimmäinen köyhyys, rikollisuus ja päihteidenkäyttö. Fekat Circuksen tekemä työ kehollisen ilon ja tasa-arvon puolesta on kysyttyä, tarpeellista ja yhteiskunnallisesti tärkeää. (Fekat Circus 2024.)

Tämän kehittämismuotoisen opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa sosiaalisen sirkuksen työpajakokonaisuus tyttöjen seksuaalikasvatuksen tueksi Fekat Circukselle. Työn tavoitteena oli työpajoihin osallistuvien tyttöjen kehollisen itsemääräämisoikeuden ja seksuaalioikeuksien tukeminen, sekä seksuaaliterveyteen liittyvän tietouden jakaminen. Työpajoja järjestettiin 6-12-vuotiaille sirkusta harrastaville tytöille kaksi kertaa viikossa kahden kuukauden ajan. Työpajoissa pyrkimyksenä oli erilaisten kehollisten harjoitteiden sekä pelien ja leikkien avulla harjoitella esimerkiksi ei:n sanomista, omien rajojen tunnistamista, itsenäistä toimijuutta ja omasta kehosta nauttimista. Opinnäytetyössä hyödynnettiin kehittämistoiminnan spiraalimalia sekä sosiaalipedagogista työtettä.

2 Fekat Circus - toimintaympäristön ja työelämäkumppanin esittely

Fekat Circus on sosiaalisen sirkuksen organisaatio Etiopian pääkaupungissa Addis Abebassa. Toiminta sai alkunsa vuosituhatlukuun alussa kuuden paikallisen sirkustaiteilijan alkaessa opettaa sirkustaitoja naapuruston lapsille kaduilla. Kahdessakymmenessä vuodessa toiminta on laajentunut ja järjestäytyneet, ja nykyään Fekat Circus tekee merkittävää työtä taidealan rakenteiden eteen Etiopiassa. Se työllistää kymmeniä paikallisia sirkustaiteen ammattilaisia, järjestää festivaaleja, tarjoaa kansainvälistä residenssitilaa ja vastaanottaa vierailevia taiteilijoita, ollen tunnettu alansa organisaatio niin paikallisesti kuin kansainvälisestikin. Yhdistys on voittoa tavoittelematon, ja toimintaa rahoitetaan pääasiassa erilaisin apurahoin ja avustuksin. Yhteistyökumppaneihin kuuluvat muun muassa ICE Addis, Alliance EthioFrancaise sekä Diplomatic Spouses Group Ethiopia. (Fekat Circus 2024.)

Suuri osa Etiopian sirkustaiteen kentän ammattilaisista on Fekat Circuksen kasvatteja: nuoria, jotka ovat viettäneet lapsuutensa sirkusharrastuksen parissa ja peruskoulun päätyttyä siirtyneet opettamaan ja esiintymään työkseen. Parhailtaan organisaatio työllistää yli 30 taiteilijaa, jotka työskentelevät niin Etiopiassa kuin kansainvälisestikin. Päivisin Fekat Circuksen toimitilat toimivat vapaana työskentelytilana kaikille paikallisille sirkustaiteilijoille. Avoin ja ilmainen harjoittelutila tarjoaa taideammattilaisille mahdollisuuden kohdata toisiaan ja verkostoitua, harjoitella uutta liikemateriaalia, luoda uusia esitysteoksia tai vaikkapa korjata rikkoontuneita esiintymisvälineitään. Fekat Circus toimii alueellisesti merkittävänä työllistymisen edistäjänä: se rekrytoi työntekijöitään esiintymiskeikoille erilaisiin tapahtumiin tai yksityistilaisuuksiin, tai työpajaopettajiksi esimerkiksi kouluihin tai lasten syntymäpäiville. (Dange 2023.)

Fekat Circuksen pääasiallinen toimenkuva on tarjota saavutettavia sosiaalisen sirkuksen tunteja joka arki-ilta lähiseudun lapsille ja nuorille. Harrastetunteja tarjotaan kaikille halukkaille taustasta riippumatta. Toiminta on osallistujille ilmaista. Avoimella sirkusharrastuksella pyritään houkuttelemaan lähitieneen lapsia koulupäivien jälkeen mielekkään tekemisen ja turvallisen yhteisön äärelle. Vaihtoehtoisten ajanviettotapojen tarjoaminen on erityisen aiheellista maassa, jossa useiden kadulla elävien nuorten elämää leimaa äärimmäinen köyhyys, rikollisuus ja päihteidenkäyttö. Sirkustekniikkaopetuksen ohella tunneilla harjoitellaan kehojen erilaisuuden ja yksilöllisyyden hyväksymistä, ryhmätyöskentelytaitoja, itseluottamusta, yhteisöllisyyden tunnetta, esiintymistaitoja ja kykyä ulosantiin. Sirkustunneilla lapset saavat leikkiä, tempuilla, hassutella, tanssia ja viettää huoletta aikaa kavereiden kanssa: tehdä asioita, joiden pitäisi kuulua jokaisen lapsen elämään. (Dange 2023.)

Fekat Circus jalkauttaa sosiaalista sirkusta myös toimitilojensa ulkopuolelle. Se tekee töitä muun muassa paikallisissa sairaaloissa, lastenkodeissa ja vankiloissa. Esimerkiksi vuodesta 2009 toimineen Smile Medicine -hankkeen avulla Fekat Circus on vienyt iloa ja toivoa paikallisen Black Lion -lastensairaalan potilaille. (Fekat Circus 2024.)

3 Sosiaalipedagoginen työote, toiminnallisuus ja luovuus

Sosiaalipedagogiikka on monitieteinen lähestymistapa, joka yhdistää sosiaalitieteiden ja kasvatustieteen periaatteita. Se tarkastelee yksilöä osana yhteiskuntaa ja kasvatusta osana yhteiskunnallista vaikuttamista. Sosiaalipedagogisen työn keskeisimpiä tavoitteita on tukea yksilön osallisuutta ja hyvinvointia. Perusteet sosiaalipedagogiselle teorialle on hahmoteltu 1800-luvun Saksassa, jossa tarvittiin uudenlaista sosiaalista ja pedagogista herkkyyttä lisääntyvien yhteiskunnallisten ongelmien, kuten eriarvoistumisen ja syrjäytymisen ratkomiseksi. (Nivala & Ryyänen 2019, 15, 35.)

Nivala ja Ryyänen (2019, 190) erittelevät sosiaalipedagogiselle työotteelle kuusi käytännön työtä määrittävää peruseriaa. Niitä ovat työn *dialogisuus*, *toimijuuden ja osallisuuden tukeminen*, *yhteisöllisyys*, *yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan kolmitasoisuus*, *teorian ja käytännön yhteenkietoutuneisuus sekä työn luovuus ja toiminnallisuus*. (Nivala & Ryyänen 2019, 190.)

Dialoginen kohtaaminen on sosiaalipedagogisen työn perusta. Sosiaalipedagogiikka näkee ihmisen kokonaisvaltaisena yksilönä, ei pelkkänä asiakaskategoriana tai ongelmiansa summana. Sosiaalipedagoginen dialogisuus on avointa ja tasavertaista. Myös *toimijuuden ja osallisuuden tukeminen* on sosiaalipedagogisen työn ytimessä. Sosiaali- ja kasvatustyön tavoitteena on asiakkaan vapaus ja voimaantuminen. Itseapu on osallisuuden ja toimijuuden tukemisen keskiössä: vain asiakas itse voi määrittää ongelmansa, ei ammattilainen, ja itsenäinen toimijuus kohti ongelmien ratkaisua on paitsi työmuoto, myös työn tavoite. (Nivala & Ryyänen 2019, 190-197.)

Kolmas sosiaalipedagogisen työn ominaispiirteistä on *yhteisöllisyys*. Syrjäytynyt ihminen ei ole hyvinvoiva. Sosiaalipedagogisessa työssä pyritään niin kasvatuksellisesti kuin sosiaalisesti vahvistamaan yksilön tunnetta yhteisöstä. Yhteistoiminnallisuudella voidaan paitsi tukea jo olemassa olevia ihmisten välisiä suhteita, myös mahdollistaa uusien yhteisöjen muodostumista. Kuitenkaan sosiaalipedagoginen toiminta ei koskaan ole vain toimimista yksittäisten ihmisten kanssa, eikä toisaalta pelkkää ryhmäpuuhailua. *Yksilö-, yhteisö- ja yhteiskunnallinen taso* ovat kaikki toiminnassa läsnä - työllä vaikutetaan yksilöön, joka vaikuttaa yhteisöön, ja sitä kautta koko yhteiskuntaan. Samalla sosiaalipedagoginen työ on reflektointia, ja käytännön työ

pohjaa sosiaalipedagogiseen teoriaan. *Teoria ja käytännön työ ovat tiukasti kietoutuneet toisiinsa.* (Nivala & Rynnänen 2019, 204, 219, 224.)

Luovuus ja toiminnallisuus ovat sosiaalipedagogisen toiminnan ytimessä. Sen sijaan, että asiakastyötä tehtäisiin pelkästään keskustellen, kannustetaan yksilöitä kokeilemaan uutta ja osallistumaan toimintaan. Sosiaalipedagoginen kasvatustyö perustuu kokemukselliseen oppimiseen ja yhteistoiminnallisuuteen. Parhaimmillaan sosiaalipedagoginen työ on elämyksellistä ja mahdollistaa arjesta poikkeavia kokemuksia. (Nivala & Rynnänen 2019, 209-211.)

3.1 Taidelähtöiset menetelmät

Nykyään sosiaalipedagogisessa toiminnassa integroidaan sosiaalialan asiakastyöhön usein mukaan erilaisia luovia, elämyksellisiä ja taidelähtöisiä menetelmiä. Alan keskeisimpiin käsitteisiin kuuluu sosiokulttuurinen innostaminen, jolla pyritään edistämään yksilöiden osallisuutta, organisoitumista, yhteisöllisyyttä ja yhteiskunnallista hyvinvointia. Sosiokulttuuriselle innostamiselle on ominaista luovuuden edistäminen ja kulttuurinen toiminta, joiden avulla ihminen pyritään kohtaamaan kokonaisuutena: ei vain puhuvana, vaan tuntevana, aistivana ja luovana olentona. Sosiaalipedagoginen taidetyöskentely sisältää aina menetelmäkriittisyyttä. Taide-toiminnasta ei saa tulla itseisarvoista, vaan keskiössä on taidetyöskentelyn käynnistämä prosessi ja sen tuottamat kokemukset ja vaikutukset niin yksilössä, yhteisöissä kuin yhteiskunnassa. (Nivala & Rynnänen 2019, 145-146, 205-211, 216.)

Luovat menetelmät, taidelähtöiset menetelmät, taideterapeuttiset menetelmät, soveltava taide ja yhteisötaide ovat osin päällekkäisiä termejä, joilla tarkoitetaan sellaisia toiminnallisia asiakastyön menetelmiä, joissa käytetään taidetyöskentelyä tai luovaa ilmaisua yksilön tai ryhmän hyvinvoinnin edistämiseksi (Heikkilä & Tikkaaja 2015, 20-24; Houni, Turpeinen, Vuolasto & Mäki-Reinikka 2020, 17-18). Tässä opinnäytetyössä käytän vastedes termiä taidelähtöiset menetelmät kuvatessani tämän kaltaista toimintaa.

Ihmiskunta on käyttänyt luovuutta, ilmaisua, tanssia, laulua, rituaaleja ja symbolista ilmaisua sekä henkisen että fyysisen hyvinvoinnin tukemiseen jo lajimme alkua ajoista lähtien. Varhaisen ihmisyhteisöjen kalliomaalauksista on jo nähtävissä silloisten kulttuurien hyödyntäneen taidetyöskentelyn parantavaa voimaa, ja laajemmin taidelähtöisiä menetelmiä on käytetty esimerkiksi muinaisessa Egyptissä, antiikin Kreikassa ja Rooman valtakunnassa. 1900-luvun alussa modernin psykologian isä, C.G. Jung, työskenteli nykyaikaisten taidelähtöisten menetelmien kehittämisen eturintamassa. Työssään psykologina hän käytti usein niin sanottua aktiivista kuvittelua, jonka hän katsoi olevan tehokkaampaa kuin lineaarinen keskustelu monissa konfliktitilanteissa tarjoamaan uudenlaisia ratkaisuja ja näkökulmia. Samoin Jungin aikalainen, wieniläinen psykiatri Joseph Moreno, työskenteli taidelähtöisten menetelmien pioneerinä

1900-luvun alussa kehittäen psykodraaman taustateorian ja perusmenetelmät. Taiteiden nousua terapiakäytössä kiihdytti yhä 1960- ja 70-luvuilla ekspressionististen arvojen nousu taidekentällä. Jalansijaa alkoi saada ajatus, ettei taide ole vain taiteilijoiden yksinoikeus, vaan jokaisella ihmisellä on kyky ja tarve symboliseen ymmärtämiseen, mielikuvituksen käyttöön ja luovaan itseilmaisuun. Samalla alettiin tunnistaa puhutun kielen monet rajoitukset inhimillisten kokemusten ja tunteiden koko kirjon välittäjänä. (Malchiodi & Kankaansivu 2011, 10-12, 23.)

3.2 Taiteen hyvinvointivaikutukset

Kulttuurin ja taiteen hyvinvointivaikutuksia on viime vuosikymmeninä alettu yhä enemmän hyödyntämään myös sosiaali- ja terveydenhuollon saralla. Taidelähtöisissä menetelmissä onkin mittavaa potentiaalia sosiaalialalla: niiden käyttö ei ole tiettyyn asiakasryhmään sidottua, niiden sovellutusalue on lähes rajaton eivätkä ne usein vaadi mittavia investointeja. Asiakastyössä taidelähtöiset menetelmät voivat tarjota turvallista etäisyyttä vaikeiden aiheiden käsittelyyn. Taiteella voi käsittää jotain käsittämätöntä, ja se voi herättää ajatuksia, muistoja tai tunteita, joita ei välttämättä tavoitaisi sanallisesti tai rationaalisella järjellä. (Känkänen 2023.)

Taiteen hyvinvointivaikutuksista on tarjolla runsaasti tutkimuksia ja tietoutta. WHO:n vuonna 2019 julkaiseman taiteen hyvinvointivaikutuksia tutkivan raportin mukaan taidetoimintaan osallistuminen voi ehkäistä lukuisia psyykkisiä ja fyysisiä sairauksia sekä vähentää sosiaali- ja terveyspalveluiden piiriin hakeutumisen tarvetta. Luova toiminta tarjoaa usein kognitiivista stimulaatiota, kehollisia ja aistillisia kokemuksia, tunnereaktioita ja tuo ihmisiä yhteen, ja voi näin vaikuttaa niin psyykkiseen, fyysiseen kuin sosiaaliseenkin hyvinvointiin, ja muovata ihmisen käyttäytymistä. Taidetyöskentely voi vaikuttaa positiivisesti yksilön sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden määrään ja laatuun, tunteiden kokemukseen ja säätelyyn sekä fyysisen aktiivisuuden tasoon. Tällaiset ilmiöt voivat vaikuttaa voimakkaasti yksilön terveyteen ja hyvinvointiin. (Fancourt & Finn 2019, 2-5; Houni ym. 2020, 40.)

Erilaisia taidelähtöisiä menetelmiä yhdistää muun muassa niiden voimakas side toiminnallisuuteen, aistien monipuolinen käyttö, yhdessä tekeminen, leikkisyys, kehon ja mielen yhteyden aktiivinen vahvistaminen, puheen ja järjen tason ylittäminen ja uuden äärellä oleminen (Malchiodi & Kankaansivu 2011, 233). Sosiaalialalla taidelähtöisten menetelmien keskeisenä tavoitteena ei koskaan ole luova lopputulos itsessään. Ei ole olennaista, oppiiko asiakas taideterapeuttisen kuvataidetyöskentelyn aikana maalaamaan taidokkaasti, vaan kaikki muu, mitä prosessin aikana tapahtuu. Taidetoiminta voi auttaa asiakasta irrottautumaan arjen kiireistä, tarjota uusia näkökulmia elämään ja luoda arjesta poikkeavia kokemuksia. Sosiaalialan asiakastyössä tämä voi olla hedelmällistä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2023, 131-132, 151-153.)

Taidelähtöisissä menetelmissä voidaan hyödyntää muun muassa kuvataiteita, musiikkia, teatteria ja draamaa, tanssia, sirkusta, kirjallisuutta ja luovaa kirjoittamista, voimauttavaa valokuvausta, pelillisiä elementtejä, green care -toimintaa, luontoa, eläimiä ja elämys- ja seikkailupedagogiikkaa (Nivala & Rynnänen 2019, 211). Tässä opinnäytetyössä menetelmäksi on valitut sosiaalinen sirkustoiminta.

3.3 Sosiaalinen sirkus

Sosiaalinen sirkus on niin sirkustaiteen kuin sosiaalityön piirissä tunnustettu taidelähtöinen menetelmä, jossa sirkustoimintaa käytetään välineenä muiden taitojen tai tavoitteiden saavuttamiseen. Tavoitteita voivat olla esimerkiksi osallisuuden ja toimijuuden tukeminen, syrjäytymisen ehkäisy tai vuorovaikutustaitojen lisääminen. Sosiaalisen sirkuksen toiminnassa korostuu osallistujaryhmän toimintakyvyn, kiinnostuksenkohteiden sekä valmiuksien huomioiminen ja toisaalta osallistumisen inklusiivisuus. Sosiaalinen sirkustyöskentely ei ole siis perinteistä sirkusharrastamista, kuten kuperkeikkaharjoittelua, vaan harjoitteluun sisältyy aina sosiaalipedagogista menetelmäriittisyyttä: sirkustoiminnasta ei saa tulla itsetarkoituksellisia, vaan keskiössä on tekeminen itsessään, ja sen tuottamat positiiviset sosiaaliset ja henkilökohtaiset kokemukset. (Suomen Nuorisosirkusliitto 2024; Nivala & Rynnänen 2019, 216.)

Kinnunen, Lidman, Kekäläinen ja Kakko (2013, 11-13) esittävät Tampereen yliopiston tutkivan teatterityön keskuksen julkaisussaan *Opas sirkuksen hyvinvointivaikutusten tutkimukseen* sosiaalisella sirkuksella olevan selkeitä hyvinvointivaikutuksia sekä niin terapeutista kuin koulutuksellista potentiaalia. Sirkusharjoittelun ohessa tulee lähes väistämättä harjoitettua muun muassa kehojen erilaisuuden ja yksilöllisyyden hyväksymistä, ryhmätyöskentelytaitoja, itsetuottamusta ja luottamusta toisiin, kehopositiivisuutta ja kehollista itsemääräämisoikeutta, pelkojen voittamista, epäonnistumisten sietämistä, esiintymistaitoja ja kykyä ulosantiin. Sosiaalisen sirkustoiminnan keskiöön nostetaan kunkin ryhmän kannalta olennaisin sosiaalinen vaikutus, kuten yhteisöllisyyden kehittyminen, rohkeus kokeilla uutta tai vaikkapa oma-aloitteisuuden lisääntyminen, ja sirkustaitojen mahdollinen kehittyminen on toissijaista. (Hytinen 2011, 19.)

Sosiaalinen sirkustoiminta voi parhaimmillaan tarjota mahdollisuuksia laaja-alaisesti hyvin erilaisten asiakasryhmien kanssa työskentelyyn. Sosiaalista sirkusta on Suomessa hyödynnetty menestyksekkäästi esimerkiksi maahanmuuttajien kotouttamisen tukena, työyhteisöjen ryhmäytäjänä ja erityistä tukea tarvitsevien perheiden voimauttajana. Sosiaalinen sirkus hyödyntää sirkusharjoittelun hyvinvointivaikutuksia ja valjastaa niitä esimerkiksi kuntoutustyön, mielenterveystyön tai sosiaalityön viitekehykseen. (Sirkuksen Tiedotuskeskus 2024.)

Brasilialainen sosiaalisen sirkuksen organisaatio Circo Picolino korostaa taiteiden, kuten tanssin, sirkuksen ja maalaustaiteen, oppimisen erityistä laatua. Heidän mukaansa näiden taitojen omaksuminen tapahtuu eri tasolla kuin niin sanottu perinteinen teoreettinen oppiminen, ei

järjen tai puheen tasolla tai analysoimalla. Taideoppimisessa liikutaan tunteiden, intuition ja mielikuvituksen tasolla. Tällaisilla sisäisillä prosesseilla on potentiaalia sukeltaa arkitodellisuutta ja analyttistä mieltä syvemmälle. Samalla tekemisestä kumpuaa iloa, mielihyvää ja onnistumisen kokemuksia. Taitojen kehittyminenkin ei ole merkityksetöntä. Opittua ja koetua on tärkeää tuoda näkyväksi järjestämällä juhlia, näyttelyitä, tai esityksiä. (Nivala & Ryyänen 2019, 215-216).

4 Ihmisoikeudet ja globaali sosiaalityö

Sosiaalityö on ammatti ja tieteenala, joka kiinnittyy sosiaalityön, sosiologian, yhteiskuntatieteiden ja humanististen tieteiden teorioihin sekä alkuperäiskansojen ja paikallisyhteisöjen tietoon. Sosiaalialan työssä keskeisiä periaatteita ovat sosiaalinen oikeudenmukaisuus, ihmisoikeudet, kollektiivinen vastuu ja moninaisuuden kunnioittaminen. Sosiaalialalla työskennellään ihmisten ja yhteisöjen parissa, ja työllä pyritään lisäämään hyvinvointia ja osallisuutta, edistämään yhteiskunnallista muutosta ja kehitystä, ja tukemaan sosiaalista yhteenkuuluvuuden tunnetta sekä yksilöiden ja yhteisöjen itsemääräämisoikeutta. (International Federation Of Social Workers 2014.)

Sosiaalialan työ perustuu ihmisoikeuksien turvaamiseen ja kunnioittamiseen (Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. 2022, 11). Ihmisoikeudet ovat perustavanlaatuisia oikeuksia, jotka kuuluvat jokaiselle ihmiselle syntymästä lähtien. Ne ovat voimassa kaikkialla maailmassa riippumatta henkilön alkuperästä, taustasta, sukupuolesta, kansallisuudesta, taloudellisesta asemasta tai uskonnollisesta vakaumuksesta. Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuksien julistus vuodelta 1948 muodostaa nykyisen ihmisoikeuksien perustan, mutta sitä on vuosien varrella täydennetty useilla kansainvälisillä sopimuksilla sekä alueellisilla linjauksilla. (Mäkelä & Puhakainen-Mattila 2008, 6.)

Sosiaalialan työ ei voi kuitenkaan olla samalaista eri puolilla maailmaa. Globaali sosiaalityö painottaa ihmisoikeuksien ja oikeudenmukaisuuden toteutumista sekä kulttuurien moninaisuuden kunnioittamista kaikessa sosiaalialan työssä. Globaalin sosiaalityön määritelmän keskiössä on sosiaalinen muutos ja kehitys, kulttuurinen osaaminen, syrjinnänvastaiset käytänteet ja kollektiivinen vastuu. Erityisesti ihmisoikeuksien painotus on korostunut globaalin sosiaalityön määrittelyissä, ja sitä pidetään maailmanlaajuisesti sosiaalialan arvolähtökohtana. (Jäppinen, Metteri, Ranta-Tyrkkö & Rauhala 2017, 27-28.)

Globaali sosiaalityö keskittyy pohtimaan, mitä, miksi ja kenelle sosiaalityötä tehdään. Postkolonialistisessa tarkastelussa on arvosteltu länsimaista ajattelumallia, joka korostaa yksilön oikeuksia sen sijaan, että yksilö nähtäisiin välittömästi yhteisöönsä kytkeytyneenä, kuten monissa kulttuureissa nähdään. Perinteisesti afrikkalaisissa yhteisöissä sosiaaliset tarpeet ja

ongelmat hoidetaan pääasiassa perheen ja lähisukulaisten toimesta. Sosiaalisten ongelmien ulkoistaminen perheen ulkopuolisille työntekijöille voi olla tällaisissa yhteisöissä vierasta. (Jäppinen ym. 2017, 27; Opoku 2017, 90-91.)

4.1 Naiset, tytöt ja ihmisoikeudet

Naisten ja tyttöjen ihmisoikeudet ovat olennainen ja jakamaton osa yleismaailmallisia ihmisoikeuksia. YK tekee työtä varmistaakseen, että naisten ja tyttöjen on mahdollista nauttia kaikista ihmisoikeuksista ja perusvapauksista, mikä on välttämätöntä tasa-arvon edistämiseksi maailmassa. (Mäkelä & Puhakainen-Mattila 2008, 6.)

Monissa kulttuureissa naisten yhteiskunnallinen asema on historiallisesti ollut miesten vastavaa heikompi, ja vaikka lukuisia kansainvälisiä ja alueellisia sopimuksia on tehty naisten ja tyttöjen ihmisoikeuksien edistämiseksi, niiden toteutuminen on puutteellista yhä tänäkin päivänä. Monet kulttuuriset ja yhteiskunnalliset normit sallivat naisten epätasa-arvoisen kohtelun, ja sukupuoleen perustuvaa syrjintää ja väkivaltaa tapahtuu edelleen lähes kaikkialla maailmassa. Nykyinen YK:n ihmisoikeusnormisto on pääosin toisen maailmansodan jälkeistä länsimaista alkuperää, mikä on osaltaan hidastanut niiden omaksumista osaksi eräitä kulttuureita globaalissa etelässä. (Mäkelä & Puhakainen-Mattila 2008, 7-8.)

Lasten yhteiskunnallinen asema on erityisen hauras, ja valitettavasti lapset joutuvat monenlaisen hyväksikäytön kohteeksi eri puolilla maailmaa. Erityisesti tytöt ovat sukupuolensa vuoksi alttiimpia hyväksikäytölle ja epäoikeudenmukaisuudelle. Maailmanlaajuisesti tyttövauvojen abortointi ja surmaaminen ovat yleisempää kuin poikavauvojen, ja lisäksi tyttöjen oikeuksia uhkaavat sukuelinten silpominen, väkivalta ja seksuaalinen hyväksikäyttö. Poikia heikompi pääsy koulutukseen ja aikaisempi koulun keskeyttäminen sekä lapsityövoiman käyttö ovat myös todellisia ongelmia globaalisti. Tytöt myös kohtaavat monia haasteita terveydenhuollossa. Esimerkiksi huonoista hygieniaoista johtuvat gynekologiset ongelmat, puutteellinen raskauden ehkäisy sekä lapsena avioitumisesta aiheutunut tulla raskaaksi nuorena ovat erityisesti tyttöjen kohtaamia ongelmia globaalissa etelässä. (Mäkelä & Puhakainen-Mattila 2008, 13, 68.)

Ihmisoikeuksiin kuuluu olennaisena osana oikeus päättää omaan elämään ja terveyteen liittyvistä asioista. Jokaisella ihmisellä tulisi olla vapaa pääsy terveydenhuoltoon ja seksuaaliterveyspalveluihin, sekä oikeus tehdä vapaasti päätöksiä liittyen avioitumiseen, lapsilukuun, mahdollisten raskauksien ajankohtaan, seksuaaliseen aktiivisuuteen, ehkäisymenetelmiin ja tarvittaessa aborttiin. Valitettavasti näin ei kuitenkaan ole kaikkialla maailmassa. Seksuaalikasvatuksen ja seksuaaliterveyteen liittyvän tiedon saaminen ei kaikkialla ole itsestään selvää, ja ilman asianmukaista tietoa ihmiset eivät voi tehdä tietoisia päätöksiä omasta terveydestään ja hyvinvoinnistaan. Tyttöjen ja naisten koulutuksen edistäminen on globaalisti keskeisessä asemassa seksuaaliterveyden edistämässä. Lukutaitoisten tyttöjen

mahdollisuudet saada seksuaaliterveyteen liittyvää tietoutta ja käyttää terveystalvueluita ovat huomattavasti paremmat verrattuna kouluttamattomiin tyttöihin. (Mäkelä & Puhakainen-Matila 2008, 13, 69-70.)

4.2 Seksuaalisuus ja seksuaalioikeudet

Ihmisen seksuaalisuus kaikessa monimuotoisuudessaan vaikuttaa väistämättä niin persoonallisuuden kehitykseen, käyttäytymiseen kuin yksilön fyysisiin ominaisuuksiinkin. Seksuaalisuuteen kuuluvat esimerkiksi yksilön seksuaalinen kehitys, biologinen ja sosiaalinen sukupuoli-rooli yhteiskunnassa, seksuaaliterveys ja suvun jatkaminen. Seksuaalisuuteen ja sen ilmaisuun yksilötasolla vaikuttavat monet eri kulttuurilliset, biologiset, sosiaaliset, poliittiset ja uskonnolliset tekijät sekä yhteiskunnan asenteet, arvot ja normit. (Cacciatore, Hervonen & Kosunen 2003.)

Seksuaalioikeudet ovat jakamattomia ihmisoikeuksia. Kaikilla ihmisillä on sukupuolesta, seksuaalisesta suuntautumisesta ja kulttuuritaustasta riippumattomat yhtäläiset seksuaalioikeudet. Seksuaalioikeudet sisältävät muun muassa oikeuden tietoon seksuaalisuudesta, oikeuden suojella itseään ja määrätä kehostaan, sekä oikeuden seksuaaliterveyspalveluihin. (Ilmonen ym. 2019, 5-9.) Seksuaalioikeuksien toteutumista ohjaavat useat kansainväliset ja kansalliset sopimukset ja lait, muun muassa niin Suomen kuin Etiopiankin lainsäädäntö. (Hussen & Sete 2023).

Seksuaalioikeuksiin kuuluu oikeus keholliseen itsemääräämisoikeuteen. Kehollinen itsemääräämisoikeus tarkoittaa jokaisen ihmisen valtaa tehdä itsenäisiä päätöksiä omasta kehostaan. Keholliseen itsemääräämisoikeuteen sisältyy valta päättää siitä, milloin ja kenen kanssa haluaa tulla kosketuksi, harrastaa seksiä tai hankkia lapsia, tai haluaako ollenkaan. Kehollinen itsemääräämisoikeus sisältää myös oikeuden huolehtia ehkäisystä ja seksuaaliterveydestä haluamallaan tavalla. Kehollinen itsemääräämisoikeus liittyy keholliseen koskemattomuuteen, jolla tarkoitetaan sitä, että jokainen voi elää ilman pelkoa väkivallasta, pakottamisesta tai teoista, joihin ei ole antanut suostumustaan. (Erken 2021, 7-10.)

Kehollisen itsemääräämisoikeuden toistuvalla loukkaamisella voi olla tuhoisia vaikutuksia ihmisen niin henkiseen kuin fyysiseen hyvinvointiin. YK:n seksuaali- ja lisääntymisterveysjärjestön julkaiseman raportin mukaan jopa 44 prosenttia köyhimpien maiden suhteessa elävistä naisista ei voi tehdä vapaasti päätöksiä esimerkiksi terveydenhoidostaan, ehkäisystään tai lapsiluvustaan. Vaikutukset heijastuvat yksilötasolla koko elämään. (McFarlane 2023, 4.)

4.3 Seksuaalikasvatus ja kehotunnekasvatus

Oikeus seksuaalikasvatukseen kuuluu jokaisen ihmisen seksuaalioikeuksiin. Seksuaalikasvatuksen avulla ihminen saa tietoja ja taitoja, joiden avulla hänen oma ymmärryksensä ja

tietoutensa seksuaalisuudesta kehittyä. Seksuaalikasvatusta tarvitaan koko elämän ajan, sillä ihmisen seksuaalisuus kehittyy ja muovautuu läpi koko tämän elämän, sikiövaiheesta aina viimeisille elinvuosille asti. Asianmukainen seksuaalikasvatus on välttämätöntä, jotta ihminen kykenee pohtimaan omia asenteitaan ja tekemään tiedostavia valintoja seksuaalisuutensa toteuttamisesta. (Ilmonen, Korhonen, Lipsanen, Kaukoranta & Kotiranta 2019, 13.)

WHO:n lasten seksuaalioikeuksilla pyritään maailmanlaajuisesti turvaamaan turvallinen ja lapsen omassa tahdissa etenevä seksuaalikehitys, jotta lapsen on mahdollista kehittyä kohti yksilöllistä ja tervettä seksuaalisuutta. Jokaisen lapsen seksuaalioikeuksiin kuuluu ajantasainen ja ikätason huomioon ottava seksuaalikasvatus. Lapsen kysymyksiin on tarjoiltava vastauksia ymmärrettävästi ja lapsen kehitysvaihetta tukevasti. Oikeus saada tietoutta seksuaalisuudesta kuuluu jokaiselle lapselle kulttuuritaustasta tai perheen arvoista riippumatta. (Väestöliitto 2024a.)

Lasten seksuaalikasvatuksesta puhuttaessa käytetään usein mieluummin termiä kehotunnekasvatus. Kehotunnekasvatus kuvaa sanana osuvammin pienen lapsen tieto tarpeita kuin seksuaalikasvatus - lisäksi aikuisten on usein helpompaa lähestyä kehotunnekasvatus-termiä, sillä lapset ja seksuaalisuus samassa lauseessa voi herättää aikuisissa helposti voimakkaita tunteita. Kehotunnekasvatuksen tavoitteena on opettaa lapselle kehotuntemusta, ihmissuhde- ja turvataitoja sekä lisääntymiseen ja seksuaalisuuteen liittyvää ikätasoista perustietoutta. Lapsella on oikeus saada vastauksia kysymyksiinsä aina, kun niitä ilmenee. Lapselle annettavan tiedon on oltava rehellistä, yksinkertaista ja selkeää, sekä ikätasoon nähden sopivaa. Jos lapselta kielletään kehollisuuteen ja seksuaalisuuteen liittyvät kysymykset, oppii hän ajattelemaan, että asioihin liittyy jotain pahaa ja sopimatonta. On tärkeää, että kysyessä ei joudu naurun-alaiseksi ja että vastauksilla ei pelotella. Kaikilla kehonosilla on oltava asialliset nimet. Kun lapsi oppii kotona omasta kehostaan huolehtimista ja kun seksuaalisuuteen liittyvistä asioista puhutaan arvostavasti ja myönteiseen sävyyn, luodaan vankka pohja terveelle seksuaalikehitykselle kohti aikuisuutta. Kehotunnekasvatus on myös tunnetaitojen harjoittelua: lasta on syytä opettaa nimeämään erilaisia tunteita ja käsittelemään niitä aikuisen avustuksella. Jokaisesta tunnetta saa tuntea ja ilmaista, eikä mitään tarvitse peitellä tai tukahduttaa. (Väestöliitto 2024b, 2024c, 2024d.)

On tärkeää, ettei lapsen kehotunnekasvatus ole päällekkäyvä, nopeatempoista tai muottiin ahdistavaa. Seksuaalikehityksen kannalta edullisessa kasvuympäristössä lapsi saa kysellä ja kiinnostua asioista omaan tahtiinsa, ja vanhempien antama malli seksuaalisuuden ilmaisusta on luontevaa ja tervettä. Lapsella tulee olla lupa ja tila leikkiä haluamiaan leikkejä ja tehdä itselleen mieluisia asioita tyyppillisten sukupuolinormien, ”tyttöjen ja poikien leikkien” rajoittamatta kiinnostuksen kohteita. Lapsen kokemusta hänen omasta sukupuolestaan tulee kunnioittaa. (Bildjuschkin 2022.)

Eri kulttuureissa on erilaisia normeja ja käsityksiä liittyen seksuaalisuuteen, ja samankin kulttuurin sisällä yksilöiden arvomaailma voi vaihdella. Kulttuurien välinen keskusteluyhteys ja kohtaaminen myös seksuaalisuuteen liittyvien teemojen saralla voi parhaimmillaan olla hedelmällistä. Hyvää kulttuurisensitiivistä seksuaalikasvatusta on suhtautua avoimesti ja arvostavasti kaikenlaisiin näkemyksiin ja mielipiteisiin. Seksuaaliterveyteen liittyvää tietoutta on hyvä perustella tutkimuksilla. Parhaimmillaan voidaan luoda avoin ja ei-hierarkkinen keskusteluilmapiiiri, jossa seksuaalisuuteen liittyviä kysymyksiä voi pohtia luottamuksellisesti. (Kau-nio 2018.)

4.4 Naisten ja tyttöjen seksuaaliterveys ja yhteiskunnallinen asema Etiopiassa

Etiopian perustuslaissa taataan naisille samat oikeudet kuin miehille. Maassa vuonna 1994 hyväksytyssä perustuslaissa vahvistetaan naisten ja miesten yhtäläiset oikeudet niin talouden, yhteiskunnan, politiikan koulutuksen kuin työllisyydenkin saralla. Etiopia on myös useiden kansainvälisten ihmisoikeussopimusten, kuten YK:n ihmisoikeuksien julistuksen sopijaosapuoli. (Hussen & Sete 2023.)

Käytännössä naisten asema Etiopiassa on kuitenkin heikompi kuin miesten. Tytöt ja nuoret naiset kohtaavat esimerkiksi aliravitsemusta, köyhyyttä, työttömyyttä, koulutuksen puutetta, seksitauteja ja väkivallan uhkaa useammin kuin pojat ja nuoret miehet. Sukuelinten silpominen, lapsiavioliitot ja teiniraskaudet ovat maassa yleisiä yhä tänä päivänä. Yhdistyneiden kansakuntien julkaiseman raportin mukaan noin 80 prosenttia etiopialaisista naisista on kertonut kohdanneensa syrjintää tai väkivaltaa, ja noin 65 prosentilta sukuelimet on silvottu, vaikka naisten ympärileikkaus on ollut laissa kielletty toimenpide maassa jo vuodesta 2004. Sukupuolten välisen epätasa-arvon juuret eivät ole Etiopian lainsäädännössä, vaan asenneilmapiirissä, uskomuksissa ja syvään juurtuneissa kulttuurillisissa perinteissä. (UN Women 2019, 2-7.)

Seksuaalioikeuksien turvaaminen säästää ihmishenkiä. Raskauteen ja synnytykseen liittyvät komplikaatiot ovat merkittävä kuolinsyy kehittyvissä maissa. Viidesosa lapsista syntyy alle 20-vuotiaille naisille Saharan eteläpuolisessa Afrikassa, ja kuudesosa naisista kuolee raskauden tai synnytyksen aiheuttamiin komplikaatioihin (Mäkelä & Puhakainen-Mattila 2008, 71.) Myös aidsiin kuolee maassa vuosittain tuhansia ihmisiä, ja HIV-tartuntaa on vuonna 2022 arvioitu kantavan yli 600 000 etiopialaista. Noin 30 000 näistä HIV-potilaista on alle 15-vuotiaita lapsia, ja tytöt saavat tartunnan yli kaksi kertaa poikia todennäköisemmin (UNAIDS 2022). Suuri osa näistä tartunnoista ja kuolemista voitaisiin estää tarjoamalla ehkäisyä, seksuaalikasvatusta ja seksuaaliterveydenhoitoa, lisäämällä tyttöjen mahdollisuuksia päästä kouluun sekä edistämällä sukupuolten välistä tasa-arvoa (Ilmonen ym. 2019).

Seksuaalikasvatuksella on myös merkittävää potentiaalia lisätä tietoutta silpomiskulttuurin riskeistä. Tyttöjen sukuelinten silpominen, eli tyttöjen ympärileikkaus on ensisijaisesti afrikkalainen perinne, jonka WHO ja useat ihmisoikeussopimukset katsovat olevan väkivallan

muoto ja loukkaavan kaikissa muodoissaan tyttöjen ja naisten ihmisoikeuksia. YK:n ihmisoikeussopimuksen artikloista tyttöjen ympärileikkausperinne loukkaa ainakin oikeutta elämään, oikeutta fyysiseen koskemattomuuteen, oikeutta vapauteen väkivallasta, oikeutta terveyteen, sekä monia lapsen oikeuksia (Mäkelä & Puhakainen-Mattila 2008, 72). Perinne on Etiopiassa hyvin yleinen: arviolta 65 prosenttia maan naisväestöstä on läpikäynyt jonkinasteisen sukuelinten silpomisprosessin. Tämä tarkoittaa noin 25 miljoonaa tyttöä ja naista Etiopiassa. Lukumäärä on itäisen ja eteläisen Afrikan maiden suurin. Naisten ympärileikkaus ei ole riskitön toimenpide: sen välittömiä mahdollisia komplikaatioita ovat muun muassa toimenpiteestä aiheutuneet tulehdukset, lähikudosten vaurioituminen, virtsaumpi tai verenvuoto, jotka pahimmillaan voivat johtaa kuolemaan. Onnistuneenkin operaation jäljiltä voi esiintyä myöhäisraamuksia, kuten kuukautis- tai yhdyntäkipuja, kroonistuneita virtsatieinfektioita sekä esimerkiksi hedelmättömyyttä. (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2012, 11-16; Unicef 2020.)

Etiopiassa tyttöjen yhteiskunnallista osallisuutta rajoittaa myös kuukautiset. Kuukautissuojien hankkiminen on kallista, ja niiden ostamiseen voi liittyä häpeää. Myös kuukautisveren hygieenisyteen liittyvät uskomukset vaikuttavat siihen, että kuukausittain vuotopäivien aikaan moni tyttö joutuu pysyttelemään yhdestä neljään päivään pois koulusta, töistä ja harrastuksista. (Bumbarger 2021.)

5 Kehitys keskilapsuudessa

Tämän opinnäytetyön tuotoksena syntynyt työpajakokonaisuus suunnattiin 6-12-vuotiaille tytöille. Ikävaihe kuuluu keskilapsuuteen, joka on kehityspsykologisesti kaikissa kulttuureissa merkityksellinen suurten muutosten ikäkausi (Pulkinen ym. 2023, 103). Esittelen seuraavaksi lyhyesti tyypillisiä kehityksellisiä vaiheita keskilapsuudessa. Huomioin erityisesti keskilapsuudessa tapahtuvaa fyysistä ja motorista kehitystä, joka on huomionarvoista suunniteltaessa sirkustyöpajakokonaisuutta, sekä seksuaalikehitystä, jonka ymmärrys on tärkeää työpajojen seksuaalikasvatuksellisten sisältöjen rajauksessa.

5.1 Psykologinen kehitys keskilapsuudessa

Kehityspsykologisessa viitekehityksessä keskilapsuudeksi määritellään ajanjakso, joka alkaa noin esikouluun ja kouluun siirtymisen paikkeilla ja kestää murrosikään käynnistymiseen saakka. Tämä noin 6-12 ikävuoden välille sijoittuva vaihe on lähes kaikissa kulttuureissa ja kaikkina aikakausina merkittävien muutosten ja nopean kehittymisen aikaa. Keskilapsuudessa lapsi ottaa harppauksittain askeleita kohti aikuisuudessa tarvittavia taitoja, ja on usein pikkulasta huomattavasti itsenäisempi, osaavampi ja tiedostavampi. (Pulkinen ym. 2023, 103-105.)

Leikkiminen on keskilapsuudessa edelleen tärkeä osa arkea, ja päivään pitäisi sisältyä runsaasti tilaa leikille ja vapaalle puuhastelulle. Leikkiminen kehittää sosiaalisia taitoja, muistia,

sanavarastoa ja tukee kokonaisvaltaisesti lapsen psykologista kehitystä. Yhdessä leikkiminen kehittää ryhmätyöskentelytaitoja, jakamista ja vuorottelua. Leikkimällä lapsi harjoittaa myös luovuutta, mielikuvitusta, uteliaisuutta ja kykyä abstraktiin ajatteluun. On hyvin yksilöllistä, millaiset leikit lasta innostaa: yleisiä ovat erilaiset roolileikit sekä liikunnalliset pelit ja haasteet. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2024a.)

6-8-vuotias lapsi on tiedonjanoinen ja oppii ja opettelee uutta päivittäin. 6-vuotias lapsi haluaa jo mielellään harjoitella itsenäistymistä, ja voi vastustaa rajustikin aikuisen asettamia sääntöjä. Lapsesta on ihanaa olla taitava ja osata itse. Epäonnistumisten sietämistä ja pettymyksen kokemuksia harjoitellaan, ja niistä voi aiheutua voimakkaita tunnereaktioita. Tätä itsenäistymiskehitystä seuraa 8-10-vuoden iässä vaihtelevan pituinen kehitysvaihe, jota kutsutaan 9-vuotistaitteeksi. Tässä ikävaiheessa korostuu yksilöllisyys ja itsenäisyys. Lapsi voi herkästi vertailla itseään ikätovereihinsa, ilmaista voimakkaasti mielipiteitään ja suhtautua kriittisesti asetettuihin rajoihin. Joukkoon kuulumisen ja kavereiden hyväksyntä on lapselle entistä tärkeämpää. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2024a.)

Siinä missä pikkulapset leikkivät tyypillisesti itsekseen, rinta rinnan toisten lasten kanssa, ollaan keskilapsuudessa tyypillisesti jo varsin kiinnostuneita toisista lapsista. Ikätoverien kanssa harjoitellaan tunteiden ilmaisua, ja niin myönteisiä kuin kiukkuisia tunteita osoitetaan palavasti. Riidat syttyvät ja sammuvat nopeasti. Ryhmään kuulumisen ja hyväksytyksi tuleminen on entistä tärkeämpää. Kun lapsen kehitys etenee lähemmäs kohti murrosikää, kasvaa ja monipuolistuu usein myös sosiaalinen piiri yhä laajemmin perhepiirin ulkopuolelle. Lapsuusiän tärkein kiintymyssuhde, eli elintärkeä suhde vanhempiin ja hoivaan, ei ole teini-ikäiselle selviytymisen kannalta enää yhtä välttämätön. Nuoruudessa merkityksellisten kiintymyssuhteiden painopiste alkaakin siirtyä vähitellen kodin ulkopuolelle, esimerkiksi ystävyys-suhteisiin. (Pulkkinen ym. 2023, 82; Sinkkonen 2018, 93, 95.)

5.2 Fyysinen kehitys keskilapsuudessa

Keskilapsuudessa motoriikan kehittyminen huimaa vauhtia mahdollistaa varhaislapsuutta hurjemmat leikit, ja lapsi esimerkiksi juoksee, tanssii, kiipeilee, ui ja hyppii trampoliinilla mielellään. Leikeissä korostuu usein fyysisten valmiuksien testailu suhteessa ikätovereihin: painaminen, kiipeileminen sekä erilaiset takaa-ajoleikit ovat tyypillisiä keskilapsuuden sosiaalisia leikkejä. Tasapaino ja koordinaatio kehittyvät mahdollistaen yhä taidokkaampia fyysisiä suorituksia. Uusien taitojen oppiminen ja onnistumisen kokemukset vahvistavat lapsen itsetuntoa. (Pulkkinen ym. 2023, 83, 106, 109.)

Fyysinen kehitys etenee lapsilla hyvin yksilöllistä tahtia, ja lasten väliset kokoerot voivat olla suuria. Joillain kymmenvuotiailla alkaa ilmaantua jo murrosiän ensioireita, toisilla taas merkit murrosiältä alkavat näkyä vasta useamman vuoden päästä. Luusto ja lihaksisto vahvistuu, motoriset taidot karttuvat ja kontrolli kehosta lisääntyy, mutta toisaalta kehossa tapahtuvat

muutokset ja voimakas pituuskasvu voi aiheuttaa kömpelyyttä ja hämmennystä. Lapsi muodostaa suhdetta kasvavaan ja muuttuvaan kehoonsa, ja on keskilapsuudessa usein ylpeä kehostaan ja pitää kaikkia kehonosiaan yhtä arvokkaina ja kiinnostavina. Aikuiselta hyvää seksuaalikasvatusta on tuon tunteen tukeminen ja vahvistaminen. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2024a; Väestöliitto 2024c.)

5.3 Seksuaalikehitys keskilapsuudessa

Keskilapsuudessa eletään läpi latenssivaihe eli ikäkausi, jolloin seksuaalinen kiinnostus ei juurikaan ohjaa lapsen käytöstä ja lapset ovat tyypillisesti kiinnostuneita leikkimään enemmän samaa sukupuolta edustavien ikätoveriensä kanssa. Keskilapsuudessa lapsen sukupuoli-identiteetti vahvistuu ja lapsi alkaa sitä myös itse aktiivisesti vahvistamaan. Sukupuolta ja seksuaalisuutta hahmotellaan esimerkiksi pukeutumisella, eleillä tai erilaisin roolileikein, kuten leikkimällä kotia. (Sinkkonen 2018, 75.)

Kasvava lapsi on utelias ja tiedonjanoinen. Hän kyselee aktiivisesti kaikista omaan elämäänsä liittyvistä asioista, ja ennen pitkään häntä alkaa kiinnostaa myös aikuisen näkökulmasta seksuaalisuuteen liittyvät teemat, kuten esimerkiksi mistä vauvat tulevat ja kasvaako minullekin tissit. Niin oma kuin toisten lasten fysiikka kiinnostaa, ja tyypillisiä voivatkin olla ns. lääkäri-leikit. Myös vertailu on tavallista, niin samaa kuin vastakkaista sukupuolta edustavien ikätoverien kanssa, kuin myös lapsen vertaaminen itseään aikuisiin. (Väestöliitto 2024c.)

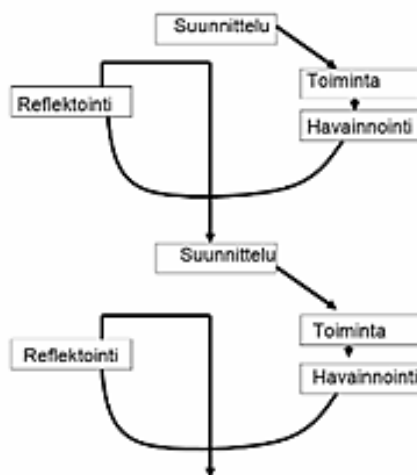
Seksuaalikehityksen kannalta keskilapsuus on nopeiden ja merkittävien muutosten aikaa. Muutamassa vuodessa tapahtuu valtavasti niin fyysisessä kasvussa kuin hormonaalisessa toiminnassa, ja muutokset vaikuttavat väistämättä myös kehittyvän lapsen käytökseen, minäkuvaan ja identiteetin rakentumiseen. Kasvupyrähdykset, aikuismaisemman figuurin muodostuminen ja seksuaalihalukkuuden herääminen ovat suuria ja mahdollisesti hämmentäviä etappeja kehittyvän nuoren matkalla kohti murrosikää ja aikuisuutta. (Pulkinen ym. 2023, 185-187.)

6 Toiminnallinen opinnäytetyö ja kehittämistyön spiraalimalli

Toiminnallinen opinnäytetyö on opinnäytetyömuoto, jossa yhdistetään ammatillinen käytännön osaaminen tutkimukselliseen raportointiin. Toiminnallisen opinnäytetyön tuotos voi olla esimerkiksi ammattikäyttöön valmistettu ohjekirjanen, tuotettu tapahtuma tai kuten tässä opinnäytetyössä, suunniteltu ja toteutettu työpajakokonaisuus. Toiminnallisessa opinnäytetyössä on tutkimuksellinen ja työelämää kehittävä ote. Työn raportointivaiheessa korostuu perusteltu teoreettisen viitekehyksen valinta sekä sen rajaaminen työn aiheen kannalta olennaisella tavalla. (Vilka & Airaksinen 2003, 9, 42.)

Tämä toiminnallinen opinnäytetyö toteutettiin kehittämismuotoisena työnä. Kehittämistyö on konkreettista toimintaa, jolla on selkeä tavoite. Kehittämistoiminnassa korostuu toiminnan käytännönläheisyys, kohderyhmän osallistaminen, kehittämisen yhteisöllisyys ja aktiivinen vuorovaikutus eri tahojen välillä. Kehittämisprosessi etenee vaiheittain, ja sisältää jatkuvaa reflektiota. Päämääränä kehittämismuotoisessa toiminnassa on tuottaa uusia ratkaisuja tai tehdä käytännön parannuksia, joilla vastataan selkeästi määriteltyihin kysymyksiin tai ongelmiin. Toiminnallisessa opinnäytetyössä vastaus tähän määriteltyyn ongelmaan on työn tuotos, tässä opinnäytetyössä siis työpajakokonaisuus. (Kostamo, Airaksinen & Vilkkä 2022, 10, 41.) Kehittämistoiminta on usein hankeperustaista toimintaa, kuten myös tämän opinnäytetyön kohdalla. Hankeperustainen toiminta on ennalta määriteltyyn aikaikkunaan sidottu työ, jolle asetetaan tavoite ja toimintamallit, ja jonka tuloksia tavalla tai toisella arvioidaan. (Toikko & Rantanen 2009, 14-15.)

Tässä opinnäytetyössä hyödynnettiin kehittämistoiminnan spiraalimallia. Spiraalimallisessa kehittämistyön perustehtävät eli aiheen perustelu, työn organisointi, toteutus ja arviointi muodostavat kehän, joka kiertää spiraalinomaisesti kehää alusta loppuun prosessin vaiheita toistaen (ks. kuvio 2). Koska spiraalimallisessa kehittämistyössä eri työvaiheisiin palataan aina uudestaan, tapahtuu prosessissa säännöllistä työn arviointia, ongelmakohtiin pysähtymistä sekä tavoitteiden ja toimintamallien tarkentamista ja uudelleen suuntaamista. Spiraalimallisessa kehittämistyössä koko työskentelyprosessia ei voi suunnitella vaihe vaiheelta etukäteen, vaan työvaiheet ja niiden onnistumiset tai puutteet voivat muuttaa prosessin kulkua. Spiraalimallisessa kehittämistyössä ensiarvoisen tärkeää onkin työskentelyn aktiivinen reflektointi sekä toimiva kommunikaatio työyhteisössä. (Toikko & Rantanen 2009, 66.)

Kuvio 1: Kehittämistyön spiraalimalli (Toikko & Rantanen 2009, 67).

Työskentelyn aikajänne ja työtapa mahdollistivat spiraalimallin hyödyntämisen tässä kehittämistyössä hyvin intuitiivisesti. Opinnäytetyöprosessin tarkoituksena oli tuottaa sosiaalisen sirkuksen työpajakokonaisuus etiopialaistyttöjen seksuaalikasvatukseen tueksi. Työskentelyjaksoni Fekat Circuksella kesti kaksi kuukautta ja työpajoja fasilitoin kahdesti viikossa, joten kehittämistyön vaiheet kiersivät väistämättä viikosta toiseen kehää: työpajatunnit suunniteltiin ja toteutettiin aina edeltävän viikon reflektoinnin, onnistumisten ja puutteiden pohjalle. Työskentelyn tavoitteet oli määritelty ennen työskentelyn aloittamista, mutta spiraalimallin mukaisesti työskentelyssä oli tilaa myös työstä oppimiselle sekä tavoitteiden tarkentamiselle pitkin matkaa.

7 Kehittämistyön vaiheet

Kehittämishanke on tärkeää jakaa erillisiin työvaiheisiin. Kehittämistoiminnasta voidaan puhua vain silloin, kun työvaiheet ovat selkeästi perusteltuja ja suunniteltuja. Näin tehdään myös työskentelyn vaiheita näkyväksi ja ymmärrettäväksi työyhteisön ulkopuolisille henkilöille, sekä mahdollistetaan työn arviointi. (Salonen 2013, 21.) Jo opinnäytetyön suunnitelma- vaiheessa on tärkeää määrittellä selkeästi työn tavoitteet, valita kehittämistyön menetelmä, kartoittaa aikataulutusta ja pohtia, kuinka syntyneitä tuotosta arvioidaan. Myös teoreettista viitekehystä on hyvä rajata jo opinnäytetyötä suunniteltaessa. (Kostamo, Airaksinen & Vilkkä 2022, 15.)

7.1 Työn ideointi ja suunnittelu

Tämä opinnäytetyöprosessi alkoi ideointivaiheella. Tiesin jo opinnäytetyöprosessissani aloitelllessani tahtovani liittää omaamaani sosiaalisen sirkuksen menetelmäosaamista yhä vahvemmin sosiaalialan kontekstiin, ja samalla syventää opintojen aikana haalimaani osaamista seksuaalikasvatuksesta sekä seksuaali- ja lisääntymisterveyden edistämisestä. Samalla halusin hyödyntää opintojen tarjoaman mahdollisuuden kansainvälistymiseen. Ajattelin myös, että tahdon työlläni sosionomina ja seksuaalikasvattajana edistää sukupuolten välistä tasa-arvoa ja tyttöjen yhteiskunnallista asemaa nimenomaan alueilla, joissa tarve sille on suurinta. Ideointivaiheen aikana muotoutuikin ajatus yhdistää tämä kaikki ja kokeilla, voisiko sosiaalista sirkusta käyttää seksuaalikasvatukseen tukena maissa, jossa tyttöjen oikeudet oikeuksien tukijana globaalissa etelässä. Annoin ideointivaiheelle reilusti aikaa ja tilaa rönsyilyyn. Ideointia seuraavat työvaiheet pakottavat väistämättä konkretiaan, rajaamiseen ja päätöksentekoon, jolloin ideointivaihe on ainoa tilaisuus unelmoida ja suunnitella suuria.

Ideoinnin ja haaveilun tasolta siirryin konkretian tasolle keväällä 2022. Kevään aikana otin yhteyttä useaan eri sosiaalisen sirkuksen organisaatioon Afrikassa ja Aasiassa ja esittelin työpajaideani. Fekat Circus oli organisaatioista ainoa, jonka kanssa keskustelut etenivät

muutaman viestin vaihtoa pidemmälle. Tapasimme Skype-palaverissa Fekat Circuksen johtajan kanssa heinäkuussa 2022, ja sovimme työskentelyni alkamisesta alkuvuodesta 2023.

Syksyn edetessä suunnitteluvaihe koostui pääasiallisesti käytännön esivalmistelutyöstä. Syksy täyttyi sopimuspapereiden ja tarvittavien dokumenttien selvittelytyöstä, rahoituksen hankkimisesta ja aikataulutuksesta. Oli hankittava matkat, majoitukset, viisumi ja muita tarvittavia matkustusasiakirjoja, sekä suuri määrä rokotteita. Lisäksi pyrin haalimaan jonkin verran perustietoutta etiopialaisesta kulttuurista ja amharan kielen alkeista ennen matkaa, jotta työskentelyn aloittaminen maassa sujuisi mahdollisimman vaivattomasti.

Suunnitteluvaiheessa paneuduin myös alan kirjallisuuteen ja teorian tietoon. Toiminnallisessa opinnäytetyössä teoreettisen viitekehyksen valinta ja rajaus on työn tutkimuksellisuuden kannalta ehdottoman tärkeää (Vilka & Airaksinen 2003, 42). Kirkastin itselleni työn tarkoitusta ja tavoitteita, tutustuin toimintaympäristöön niin hyvin kuin oli Suomesta käsin mahdollista, ja näiden tietojen pohjalta tutustuin teoriaan, jota uskoin työssäni Etiopiassa tarvitsevani. Koska tavoitteenani oli lisätä etiopialaistytöjen tietoutta esimerkiksi itsemääräämisoikeudesta, kuukautiskierrosta ja turvataidoista, halusin varmistaa, että itselläni näihin teemoihin liittyvä teorian tietous on mahdollisimman tuoreessa muistissa. Kartuttamani teorian tiedon pohjalta keräsin alustavaa työkalupakkia sellaisista harjoitteista, joita ajattelin voivani matkalla hyödyntää. Ideoita toiminnallisista harjoitteista lasten seksuaalikasvatukseen tueksi löysin muun muassa teoksista Keho on leikki: Avain luonnolliseen seksuaalikasvatukseen alle kouluikässä (Ingman-Friberg ym. 2016) sekä Kehotunnekasvatus varhaiskasvatuksessa: materiaali-pankki lasten kanssa työskentelyn tueksi (Laaksonen, Linnero & Nyssönen 2020).

Etiopiaan matkustin tammikuussa 2023. Ennen varsinaisen työskentelyn aloittamista tutustuin toimintaympäristöön ja haastattelin Fekat Circuksen ammattilaisia orientoituen siihen, millaisia tarpeita, toiveita ja ajatuksia heillä työskentelyni suhteen oli. Haastatteluissa ilmeni ensisijaisesti toiveet osallistujien itsetunnon ja rohkeuden tukemisesta, esiintymistaitojen kartuttamisesta ja uusien sirkusharjoitteiden ja leikkien esittelystä. Otin työntekijöiden toiveet huomioon, ja varasimme erikseen työpajaviikot 3-6 näiden teemojen ympärille. Paikalliset esihenkilöni ja kollegani olivat lähes poikkeuksetta miehiä, ja heidän kanssaan keskustelu työpajojen seksuaalikasvatuksellisista sisällöistä oli paikoin hankalaa: aistin, etteivät he halunneet tai kokeneet voivansa ottaa kyseisiin teemoihin juurikaan kantaa. Alkuvaiheessa koinkin jääväni näiden sisältöjen suunnittelun ja arvioinnin kanssa melko yksin. Apuohjaajakseni ja tulkiksi työpajoissa vakiintui lopulta Fekat Circuksen naispuolinen sirkusohjaaja, jolloin myös seksuaalikasvatuksellisten teemojen peilaaminen ja oppimissisällöistä neuvottelu huomattavasti helpottui.

Ennen varsinaisen työskentelyvaiheen alkua kerättiin varsinainen osallistujaryhmä kasaan Fekat Circuksen harrastajista. Oma roolini oli suunnitella ja fasilitoida työpajatunteja, ja Fekat

Circuksen ammattilaiset olivat pääroolissa työpajojen taustatuotannollisessa työssä. He kertoivat alkavasta työpajakokonaisuudesta tunneillaan harrastajille, ja viestivät kiinnostuneiden lasten perheille, minkälaisesta kurssikokonaisuudesta oli kyse. Niin perheille kuin osallistujillekin tuotiin myös ilmi, että työpajat liittyvät opintoihini suomalaisessa korkeakoulussa, ja että koulutyöhön liittyen työpajojen sisältöjä raportoidaan ja arvioidaan osallistujien anonyymiteetti huomioiden. Suostumus tähän oli työpajoihin osallistumisen edellytys.

7.2 Toiminnan ensiaskeleet

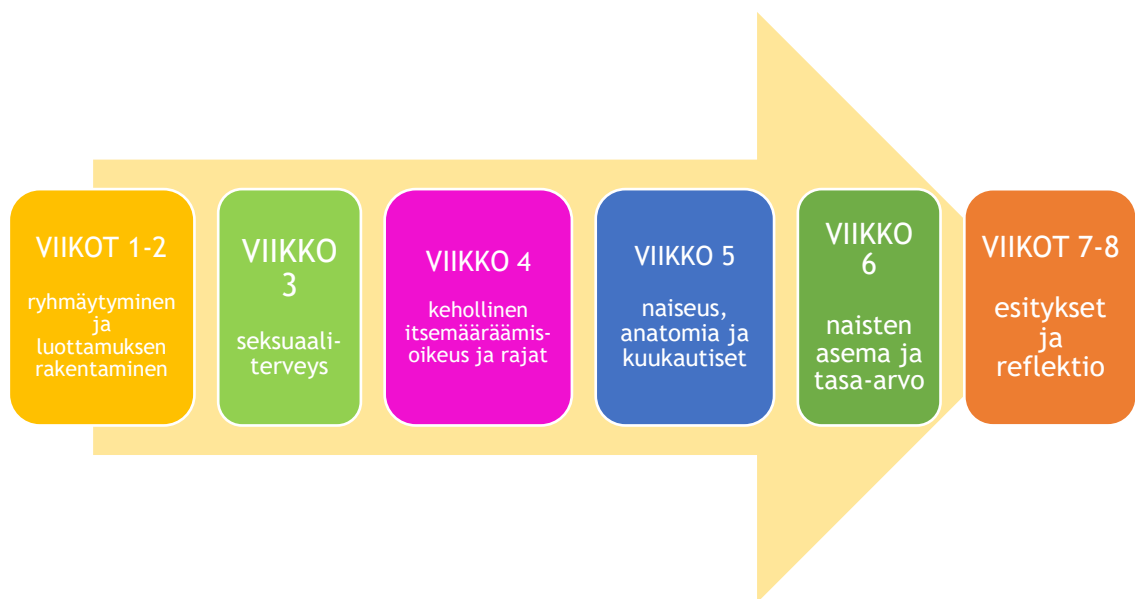
Kehittämistyön toteutusvaiheessa suunnittelimme ja toteutimme sosiaalisen sirkuksen työpajoja tyttöjen seksuaalikasvatuksen tueksi Fekat Circuksella. Työpajoja järjestettiin kahdesti viikossa kahden kuukauden ajan yhteistyössä Fekat Circuksen ammattilaisten kanssa. Toimin itse työpajojen pääohjaajana, tuntien suunnittelijana ja fasilitoijana, ja mukana oli työpajassa aina yksi Fekat Circuksen työntekijä toimimassa apuohjaajana ja tulkkina niille nuorimille lapsille, jotka eivät puhuneet englantia. Osallistujat olivat noin 6-12-vuotiaita sirkusta harrastavia tyttöjä, joita oli paikalla työpajoissa keskimäärin kerrallaan noin kymmenen. Työpajat kestivät puolitoista tuntia kerrallaan. Ne etenivät luovan ryhmäprosessin vaiheita noudattaen, ja koostuivat aina virittävästä alkuharjoitteesta, toiminnallisesta harjoitteluosuudesta sekä loppupiiristä, jakamisesta ja palautteenannosta (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2023, 153). Alkupiirin ja virittävän harjoituksen tarkoituksena oli alustaa osallistujille päivän teemaa, laskeutua yhdessä tekemisen äärelle sekä varmistaa, että jokaisella osallistujalla on mahdollisuus tulla nähdyksi ja kuulluksi ennen toiminnan alkua (Hyttinen 2011, 43). Toiminnan jälkeen kokosimme ryhmän aina loppupiiriin, jossa kertasimme päivän aikana opitut asiat ja otimme aikaa palaute- tai fiiliskierrokselle. Osallistujat saivat esimerkiksi yhdellä sanalla, ilmeellä tai liikkeellä kertoa, mikä tunne tai asia tunnista jäi mieleen, mitä uutta kukin koki oppivansa tai mikä päivässä oli kivointa. Osallistujille on tärkeää muistuttaa, että myös kriittinen palaute on tervetullutta (Hyttinen 2011, 45).

Työpajojen toteutusvaiheessa pääsin hyödyntämään valittua teoreettista viitekehystä ja hankittua menetelmäosaamista käytännön työhön. Työskentely eteni spiraalimallin mukaisesti ja kehittyi viikko viikolta aina työpajoissa tehtyjen havaintojen ja huomioiden ja niistä saadun palautteen perusteella. Jos jokin harjoite ei tuntunut tunnilla toimivan tai aukeavan siten, kuten alun perin oli ajateltu, istuimme työparin kanssa keskustelemaan siitä, mikä oli tuntunut kömpelöltä ja miten harjoitetta pitäisi seuraavalle tunnille muuttaa, tai voisiko sen korvata jollain kokonaan toisenlaisella. Keskustelujen päätelmiä testasimme aina seuraavien viikkojen tunneilla.

Toikko ja Rantanen (2009, 80-81) painottavat dokumentaation tärkeyttä tutkimuksellisessa kehittämisprosessissa, sillä työskentelyä voidaan kehittää ja arvioida vain työvaiheita seuraamalla. Pidinkin huolta tarkasta dokumentaatiosta ja monipuolisista päiväkirjamerkinnoista

koko kehittämistyöprosessin ajan. Pidin kirjaa niin niin työpajojen suunnittelusta kuin tunti-kohtaisesti siitä, mitä käytännössä työpajatunneilla teimme. Peilasin tekemistämme toistuvasti työn tavoitteisiin. Ison osan dokumentaatiosta muodosti myös henkilökohtainen reflektio ja ohjaamiseen liittyneet tunteet, onnistumisen kokemukset ja solmukohdat.

Toiminta toteutusvaiheessa kesti kaksi kuukautta, ja työpajakokonaisuus oli jaettu teemoittain, joita käsiteltiin löyhästi viikon tai kahden jaksoissa (ks. kuvio 2). Kaksi ensimmäistä viikkoa työpajojen tavoitteina oli sosiaalisen sirkusharjoittelun, pelien ja leikkien kautta ryhmäytymisen tukeminen ja ryhmäläisiin tutustuminen. Kolmannella työskentelyviikolla käsitelimme sirkusharjoittelun avulla seksuaaliterveyteen liittyvää ikätasolle sopivaa perustietoutta. Neljännellä työpajaviikolla teemanamme oli kehollinen itsemääräämisoikeus, rajojen asettaminen ja taito sanoa kyllä ja ei. Viides viikko käsitteli ikätaso huomioiden tyttöyttä ja naiseutta: anatomiaa, kuukautiskiertoa ja sitä, mistä vauvat tulevat. Kuudennella viikolla sivusimme tyttöjen ja naisten asemaa yhteiskunnassa ja pohdimme peleihin ja leikkeihin tasa-arvoa käsiteltä. Kaksi viimeistä työskentelyviikkoa keskityimme työpajakauden päättävän teosillan valmisteluun, kertosimme opittua ja reflektioimme yhteistä matkaamme. Viikkojako työskentelyn alkuvaiheessa oli karkea, ja antoi tilaa suunnitelmalle elää ja muovautua sen mukaan, millaisia tarpeita ja huomioita työpajoissa nousi esille. Löyhä viikkojako auttoi kuitenkin jäsentelemään pitkää prosessia ja suunnittelemaan jo etukäteen erilaisia harjoitteita

Kuvio 2: Työpajojen teemat viikoittain.

Seuraavaksi esittelen työpajojen sisällöllistä toimintaa kolmesta eri vaiheesta kahden kuukauden työpajakautta: alkuvaiheesta, keskivaiheilta ja lopusta. Kuvailen ja perustelen tekemiämme harjoitteita ensimmäisten viikkojen, neljännen työpajaviikon sekä kahden viimeisen viikon ajalta. Lisäksi esittelen toteutuksen etenemistä ja muotoutumista spiraalimallin periaatteiden mukaisesti.

7.3 Toiminta alkaa - työpajaviikot 1-2

Ensimmäisten työpajaviikkojen tavoitteenamme oli toisiimme tutustuminen, ryhmäytymisen tukeminen, yhteisöllisyyden kokemuksen vahvistaminen, kehoriemu ja sirkuksen ilo. Alkuvaiheessa pyrin pitämään huolta siitä, pysymme harjoitteiden suhteen mukavuusalueella. Harjoittelimme sirkustemppuja, leikimme, tanssimme ja pidimme hauskaa. Koska työpajaperiodi kaiken kaikkiaan oli yhteensä kahden kuukauden mittainen, koin tärkeäksi, että ensimmäiset viikot sai rauhoittaa tutustumiselle ja luottamuksellisen työskentelyilmapiirin rakentamiselle, erityisesti siitä syystä, että tulevilla viikoilla työpajojen teemat tulisivat menemään kohti intiimejä ja henkilökohtaisia aiheita. Vasta toisella työpajaviikolla aloimme rauhallisesti lähemmään seksuaalikasvatuksellisia teemoja, ja esimerkiksi erilaisten sosiometristen harjoitteiden ja mielikuvaharjoitteiden avulla käymään läpi seksuaalisuuteen liittyvää perustietoutta kuten sitä, miten ihminen syntyy tai mitä tarkoittaa kuukautiset. Omalla kohdallani ensimmäiset viikot antoivat myös tilaa ja aikaa orientoitua talon toimintamalleihin, kulttuurisiin käytänteisiin ja esimerkiksi tulkin kanssa työskentelyyn.

Ryhmäyttäminen tarkoittaa prosessia, jossa tietoisesti tuetaan ja vahvistetaan ryhmän jäsenten välistä luottamusta, vuorovaikutusta, toistensa kanssa viihtymistä. Ryhmäytymisprosessin päämääränä on tukea jäsenten keskinäisiä siteitä ja luoda ryhmään ilmapiiri, jossa jokainen tuntee olonsa hyväksi ja turvalliseksi. Ryhmäyttäminen voi edesauttaa ryhmän jäsenten uskallusta ilmaista mielipiteitään, kokeilla uutta ja välillä epäonnistuaakin. Näin ollen ryhmäytyminen on olennainen tekijä kannustavan oppimisympäristön luomisessa. Ryhmän tiivistyminen ja luottamuksellisen ilmapiirin muodostuminen ei tapahdu hetkessä. Siksi on erityisen tärkeää varata ryhmäytymiselle riittävästi tilaa ja aikaa erityisesti tämän opinnäytetyöprosessin kaltaisen työpajatoiminnan kohdalla, jossa käsitellään paikon hyvin henkilökohtaisia ja intiimejäkin asioita. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2024b.)

Virittävänä alkuharjoitteena käytimme usein leikkejä, jotka edistivät ryhmähenkeä ja tiimityöskentelytaitoja sekä lisäsivät luottamusta oman kehon ja mielikuvituksen käyttöön. Suosittu alkuharjoite oli klassinen ilmaisutaitoleikki nimeltä Olen puu, joka on esitelty muun muassa Sirkusohjaajan oppaassa (Suomen Nuorisosirkusliitto 2013, 62). Leikissä osallistujat muodostavat piirin, jonka keskelle yksi leikkijä siirtyy patsaaksi esittämään miimisesti puuta julistaen ääneen: ”Olen puu”. Sen jälkeen kuka tahansa muu leikkijä voi täydentää kuvaa. Seuraava leikkijä voi esimerkiksi asettua kuvaan roikkumaan puusta ja sanoa: ”Olen omena!”. Kuvaa tulee täydentämään vielä kolmas leikkijä, esimerkiksi kietoutumalla omenaleikkijän ympärille sanoen: ”Olen omenaa syövä mato!”. Kun kolmas pelaaja on osallistunut, kuva on valmis, ja ohjaaja valitsee yhden elementin pysymään paikallaan huutaen esimerkiksi: ”Omena jää!” Tällöin kaksi muuta leikkijää poistuvat kuvasta, omena toistaa olevansa omena, ja kuvan rakentaminen alkaa alusta. Leikki synnytti usein absurdeja ketjuja, kun jäljelle jäävä elementti mahdollisti uudenlaisia avauksia uusille kuville. Puusta päädyttiin lähes joka kerta

pitkälle, ja lapsista se oli hauskaa. Olen puu -leikin varjolla tutustuimme osallistujien kanssa toisiimme sekä harjoittelimme valintojen tekemistä, esillä olemista ja itseilmaisua. Samalla sain itse totutella tulkin käyttöön ohjaustyössä.

Ensimmäisten viikkojen aikana käytimme paljon myös sosiometrisia harjoitteita. Sosiometria on psykiatri Jacob Levy Moreno (1889-1974) 1900-luvun alkupuolella kehittämä toiminnallinen draamaterapiamenetelmä ryhmän jäsenten välisten suhteiden tutkimiseen. Sosiometriselle työskentelylle tyypillisiä ovat esimerkiksi erilaiset mielipidejanat. (Suomen Psykodraamayhdistys 2024.) Janaharjoitteita käytimme niin tutustumisen ja ryhmäytymisen tukena, mutta myös hauskanpidon välineenä, sekä tarvittaessa vilkkaaksi käyvän ryhmän keskittymiskyvyn tukijana ja työpajatilanteen rauhoittajana. Samalla janaharjoitteet auttoivat minua kartoittamaan, millaista tietoa lapsilla jo on, ja mihin asioihin seksuaalikasvatuksella olisi erityisen aiheellista keskittyä. Tutustumisvaiheessa mielipidejanoilla saatoimme kysyä vaikkapa sitä, asuuko osallistuja lähellä vai kaukana työpajapaikasta (janan toiseen ääripäähän asettuvat ihan vieressä asuvat, toiseen ääripäähän kauimpana asuvat, ja muut jonnekin välille suhteessa siihen, missä asuvat), tai että montako jäsentä perheeseesi kuuluu (toiseen ääripäähän pieniperheisimmät, toiseen suurimmat). Janan valmistuttua jokainen sai vuorollaan kertoa jotain siitä, miksi valitsi juuri sen kohdan janalta, kuten vaikkapa sen, montako jäsentä perheeseen kuuluu. Koska osallistujat olivat sirkusharrastajia ja työpajojen menetelmällisen viitekehyksen keskiössä oli taidelähtöisistä menetelmistä juuri sosiaalinen sirkus, kysyimme mielipidejanoilla myös sirkukseen liittyviä kysymyksiä. Lapset saattoivat asettua janalle vaikkapa sen mukaan, kuinka paljon he tykkäävät jongleerauksesta tai kuinka kauan he ovat sirkusta harrastaneet. Ensimmäisen tutustumisviikon jälkeen aloimme linkittämään sosiometrista janatyöskentelyä myös kohti seksuaalikasvatuksen teemoja: saatoimme kysyä janan avulla, tietävätkö lapset, mitä tarkoittaa seurustelu tai mistä vauvoja tulee (toiseen ääripäähän ne, jotka tietävät täysin, toiseen ne, joilla ei ole aavistustakaan). Lasten asettuminen eri kohdalle janalla toimivat oivallisesti keskustelun avauksina.

Seksuaalikasvatuksen tukena käytimme myös mielikuvaharjoitteita, joiden avulla oli luontevaa jakaa matalalla kynnyksellä ikätasoon sopivaa perustietoutta erilaisista seksuaalisuuteen liittyvistä teemoista. Yhtenä loppurentoutusharjoitteena sovelsimme esimerkiksi *Keho on leikki* -teoksesta poimittua mielikuvamatkaa ihmisen syntymään (Ingman-Friberg ym. 2016, 268-269). Harjoitteen alussa tila pimennetään ja laitetaan taustalle soimaan rauhallista musiikkia, ja ohjataan jokainen osallistuja mukavaan asentoon lattialle joko istuen tai makoillen. Silmät suljetaan, ja kerron ohjaajana tarinaa, jota apuohjaaja tulkkaa samalla rauhallisesti amharan kielelle. Tarinassa osallistujat kuvittelevat ensimmäisiä muistojaan äitinsä vatsasta. Miltä siellä mahtaa tuntua? Pysähdytään aistimaan lämpöä ja kellumista. Ulkomaailman äänet kuuluvat etäisinä kaukaa, ja tila on mukava ja turvallinen. Skannaamme läpi koko kehon: selkäranka pitenee, ja meille kasvaa kymmenen sormea ja kymmenen varvasta, silmät, korvat ja hiustupsu päälle. Keho kasvaa kuhisten, sitä tekee mieli alkaa hitaasti liikuttelemaan ja

venyttelemään. Kuvittelemme, kuinka äiti tuntee liikkumisemme vatsassaan. Lopulta ympäristö alkaa supistumaan, puristumaan kasaan ja tulee pakottava tarve pyrkiä ulos. Puristumme kohti ulkomaailmaa: yhtäkkiä ympärillä on häikäisevän kirkasta ja viileää. Nopeasti löydämme tutun äänen ja tutun lämmön, ja ympärillämme on tuttuja rakkaita ihmisiä, jotka silittelevät ja suukottelevat, ja olemme tulleet maailmaan. Harjoitteen lopuksi avataan rauhallisesti silmät ja käydään lyhyt keskustelu siitä, millaisia ajatuksia harjoituksesta heräsi. Harjoitus on paitsi oivallinen rauhoittamaan ja tuomaan läsnä tähän hetkeen, myös hieno keskustelunavaus ihmisen elämänkaareen ja siihen, mistä me olemme tulleet ja miten vauvoja päätyy äitien vatsaan.

Jokaisen työpajapäivän päätteeksi istuimme piiriin, jossa jokainen sai vuorollaan kertoa päivän tunnelmista ja siitä, mikä päivässä oli kivointa, mitä jäi mieleen ja mikä tuntui hankalalta. Kuulumiskierros oli erityisen arvokas ensimmäisinä työpajaviikkoina, kun työpajojen sisällöt vasta muotoutuivat ja tekeminen oli monella tavoin kokeilevaa. Ensimmäisinä viikkoina palautteesta selvisi, että pääasiassa osallistujat olivat innoissaan uusista harjoitteista ja tehtävistä, ja että pelkällä tyttöporukalla harjoittelu oli mukavaa. Välillä osallistujat toivoivat enemmän fyysistä aktiivisuutta vaativia harjoitteita, sillä he olivat tottuneet siihen, että Feekat Circuksen tunneilla tanssitaan, sirkustellaan ja leikitään paljon, ja meidän työpajojemme harjoitteet sisälsivät paljon janoilla seisomista, patsasleikkejä ja keskustelua. Spiraalimallin mukaisesti arvioimme toimintaamme joka työpajakerran jälkeen saadun palautteen perusteella, ja kehitimme toimintaamme seuraavia viikkoja varten. Työpajaviikkojen edetessä pidimmekin huolta siitä, että tanssia, sirkusharjoittelua ja fyysistä tekemistä on sopivassa suhteessa keskustelelevampien työpajasisältöjen kanssa.

7.4 Toiminta vakiintuu - työpajaviikko 4

Työpajatoiminnan puolivälissä ryhmä oli toisilleen jo varsin turvallinen ja tuttu, ja työpajojen sisäiset toimintamallit ja käytänteet alkoivat vakiintua. Sisällöllisesti työpajat koostuivat yhä suurilta osin sirkusharjoittelusta, peleistä ja leikeistä, mutta näiden lomaan lisäsimme yhä enenevässä määrin seksuaalikasvatuksellisia asiasisältöjä. Neljännellä työpajaviikolla teemanamme oli kehollinen itsemääräämisoikeus, rajojen asettaminen ja aktiivinen kyllä:n ja ei:n sanomisen harjoittelu.

Virittävänä alkuharjoitteena neljännellä viikolla käytimme improvisaatioharjoitteiden klassikkoa, JOO-leikkiä. Harjoite alkaa siten, että musiikki soi, ja jokainen osallistuja alkaa itsenäisesti lämmitellä tanssien tai jollain sirkusvälineellä. Missä vaiheessa tahansa kuka osallistujista tahansa saa ehdottaa kovaan ääneen jotain hauskaa tai hassua, johon muut vastaavat huutaen JOO. Sitten tehdään yhdessä sitä, mitä on ehdotettu, kunnes joku ehdottaa jotain muuta. Lapselle voi olla merkityksellinen kokemus saada itsenäisesti päättää, mitä koko ryhmä tekee seuraavaksi, ja saada siihen innokkaan hyväksyvä vastaus. Leikissä lapsi tuo

mielipiteensä nähtäväksi ja saa niille kannatusta ja validaatiota. Leikki synnytti paljon naurua, iloa ja hassuja kokeiluita. Leikki sivusi myös suostumuksen teemoja vahvistamalla lasten kokemusta siitä, että samalla tavoin kuin kieltäytyminen sanomalla ei, myös suostumus sanomalla joo on aktiivinen teko, jota pitää kunnioittaa. Innostunut kyllä ja ehdoton ei jättävät väliinsä kokonaisen spektrin: hiljaisuus tai passiivisuus eivät ole automaattisesti merkkejä suostumuksesta.

Neljännän viikon työpajojen toiminnallisessa harjoitteluosuudessa hyödynsimme sirkusharjoittelua keinona syventyä viikon teemaan, eli rajojen asettamiseen ja taitoon sanoa ei. Viikolle ideoimassamme toiminnallisessa harjoitteessa muodostimme osallistujien kanssa piirin, jonka keskelle kukin meni vuorollaan suorittamaan vapaavalintaista sirkustempua, kuten vaikkapa jonglööraamaan kolmella pallolla, pyörittämään hulavannetta tai tekemään päälläseisontaa. Piirissä olijoiden tehtävänä oli kysyä keskellä tempua harjoittelevalta lapselta lupaa, saako vaikeuttaa harjoitusta jollain teolla. Piirissä olijat saattoivat kysyä vuorollaan esimerkiksi, että saako kokeilla pitää polvista kiinni samalla, kun keskellä olija jonglööraa, saako päälläseisoojaa kutittaa tai saako hulavanteen pyörittäjän kädet sitoa selän taakse. Keskellä oleva lapsi sai sitten itse päättää, antaako luvan piirissä olijalle kokeilla ehdotustaan. Tarvittaessa rajojen asettamisen tukena voitiin käyttää myös sirkusvälineitä, kuten jumppanauhaa tai hypynaruja rajaamaan sitä, kuinka lähelle piirin keskellä olevaa lasta sai tulla. Harjoite synnytti leikillisiä, pelillisiä ja hassuttelevia haasteita: saat yrittää estää minua jonglööraamasta tämän viivan takaa osumalla omalla pallollasi palloihini. Niin onnistumisista kuin epäonnistumisistakin riemuittiin.

Toiminnallisen osuuden jälkeen keskustelimme harjoitteen herättämistä ajatuksista. Osallistujien mielestä harjoite tuntui turvalliselta ja mukavalta, kun tehtävän hankaloittamiseen kysyttiin lupaa, ja niin kyllä- kuin ei- vastauksia kunnioitettiin. Puhuimme siitä, että myös lapset saavat sanoa ei. Muistelimme, jokaisella meillä on kehonosia, joihin saa ja joihin ei saa koskea, ja myös sellaisia, joihin esimerkiksi vanhat ystävät saavat koskea, mutta eivät kaikki. Harjoite viritti keskustelua myös siitä, millainen kosketus kenestäkin tuntuu kivalta, voiko kaikkia halata ja tarvitseeko halaamiseen kysyä lupaa.

Harjoituksella pyrittiin vahvistamaan lasten kokemusta kehollisesta itsemääräämisoikeudesta. Sillä haluttiin rohkaista aktiiviseen oman mielipiteen ilmaisuun, ja samalla toisten kyllä:n ja ei:n kunnioittamiseen. Harjoitus vahvisti lasten turvataitoja, kuulluksi tulemisen tunnetta ja käsitystä suostumuksesta. Samalla harjoitteella tuettiin tyttöjen välistä ryhmähenkeä ja luottamusta toisiin, sekä esiintymistaitoja, kun kukin pääsi vuorollaan keskiöön. Jokainen lapsi sai valita itse, missä loistaa ja mitä haluaa esittää muille, ja miten muut saavat tai eivät saa osallistua tekemiseen. Kokemus voi olla voimauttava.

Loppupiirissämme neljännellä viikolla ei osallistujilta noussut esiin erityisempiä kehittämis-kohteita. Lapset nauttivat harjoitteista ja siitä, että sirkusvälineitä käytettiin oppimisen tukena. Pienimmät lapsista olivat jo selvästi väsyneitä loppupiirin aikana, mikä olikin ymmärrettävää, sillä lapset tulivat työpajoihin usein suoraan koulusta, ja päivät venyivät herkästi pitkiksi. Omassa kehittämistyössämme arvioimmekin ammattilaisten kanssa sitä, ovatko työpajat kestollisesti osallistujista nuorimmille liian pitkiä. Päätimme tarkastella työpajojen aikataulusta uudelleen, lisätä tulevana viikkoina taukojen määrää työpajojen sisällä ja harkita tarvittaessa tekevämme muutoksia työpajojen pituuteen, jotta pienimmille osallistujille saataisiin varmistettua parempi tasapaino harjoitusten ja levon välille.

7.5 Kohti loppuhuipennusta - työpajaviikot 7-8

Viimeisillä työpajaviikoilla jatkoimme yhä uusien seksuaalikasvatuksellisten sisältöjen tutkimista ja teimme tuttuja harjoitteita menneiltä viikoilta, mutta viimeisten viikkojen keskiössä oli työpajakokonaisuuden päättävän esitysillan valmistaminen, kurssin loppuun saattaminen ja yhteisen matkan reflektointi. Alun perin esitysillan järjestäminen ei kuulunut kurssin tavoitteisiin. Sosiaalialan kontekstissa on aina sovellettava menetelmäkriittisyyttä soveltavan taitteen työtapojen äärellä: taidetoiminnasta ei saa tulla itsetarkoituksellisia, vaan keskiössä on tekeminen itsessään, ja taidetoimintaa käytetään välineenä muiden taitojen tai tavoitteiden saavuttamiseen (Nivala & Rynnänen 2019, 216). Pelkonani oli, että jos alamme valmistaa sirkusesityksiä seksuaalikasvatuksellisen työpajakokonaisuuden sisällä, muuttuu toiminta liian sirkustaidekeskeiseksi.

Esitysillan rakentaminen kurssin päätteeksi muodostui kuitenkin tavoitteeksi kurssilaisten toiveesta: sirkusharrastajina heille oli luonteva ja tuttu toimintamalli, että kun työpajajakso tulee päätökseen, järjestetään päätösnäytökset. Esitysiltaa toivottiin myös Fekat Ciruksen organisaation puolelta. Toisaalta sosiaalipedagogiselle työotteelle on ominaista luovien, toiminnallisten ja elämyksellisten menetelmien kokemuksellinen käyttö, yhdessä tekeminen ja yhteisten kokemusten haaliminen. Yhteistoiminnallisuudella pyritään tukea ryhmää asettamaan yhteisiä tavoitteita ja kulkemaan niitä kohti tiiminä. Yhteinen päämäärä, muodostaa osallistujien välille eräänlaista positiivista riippuvuutta: kehittää tunnetta yhteenkuuluvuudesta, uskoa yhdessä haastavistakin tilanteista selviämisestä, sekä korostaa jokaisen osallistujan merkityksellisyyttä osana ryhmää. Teosillan valmistaminen työpajaprosessin päätteeksi oli suuri yhteinen ponnistus, joka tuntui merkitykselliseltä päätepisteeltä prosessille niin osallistujille yksilöinä kuin ryhmänä. Tällaiset yhteisponnistukset ryhmänä kohti onnistumisia ovat niin taidopetuksen kuin sosiaalipedagogisen seikkailu- ja elämyspedagogiikan ydintä. (Nivala & Rynnänen 2019, 209-210; Ojala 2019).

Sosiaalinen sirkustoiminta on oivallinen paikka harjoittaa esiintymistaitoja. Esiintymistaidot ovat tärkeitä taitoja esittävien taiteiden harrastajien lisäksi ihan jokaiselle ihmiselle. Kykyä

olla esillä ja uskallusta olla katseen alla tarvitaan hyvin moninaisissa arkisissakin tilanteissa aina päiväkodista työpaikoille. Esiintymistaitoihin kuuluu muun muassa rohkeus olla katseen alla, kyky ulosantiin, uskallus sietää jännitystä ja poistua mukavuusalueelta, taito luottaa itseensä ja muihin sekä taito työskennellä ryhmässä. (Jussilainen 2021, 2; Ojala 2019)

Ohjaajana tehtäväni oli huolehtia, että kun esityksiä ja teosiltaa alettiin työstää, nivotaan ne turvalliseksi, ammatilliseksi ja tavoitteelliseksi osaksi työpajakokonaisuuden ydintavoitteita. Loppuviikkojen työskentelyn päämääränä ei ollut siis sirkusesitysten valmistaminen sinänsä, vaan prosessin aiheuttamat positiiviset vaikutukset yksilöissä ja ryhmässä, sekä työpajaviikkojen aikana opitun tietouden ja taitouden jäsentely nähtävään ja esitettävään muotoon. Prosessi aloitettiin kartoittamalla teemoja, joista osallistujat tahtoivat esityksiä alkaa rakentamaan. Pienimpien lasten kanssa työstimme tyttöyttä juhlistavan ryhmänumeron, jossa lasten ajatukset siitä, millaisia tytöt ovat ja millainen tyttö minä itse olen, paketoitiin esityksen muodossa näyttämölle. Hieman vanhemmat osallistujat jaettiin kahteen ryhmään, ja he loivat yhden duetto- ja yhden trionumeron. Kahden hengen duetossa osallistujat ilmensivät punaisella ilma-akrobatiakankaalla esiintyen kuukautiskierron eri vaiheita. Kolmen hengen trionumerossa käsiteltiin hyppynaruakrobatiaa hyväksi käyttäen rajojen asettamista ja niiden ylittämistä. Teokset toimivat eräänlaisena toiminnallisen ajattelun alustana, kun yhdessä lasten kanssa pohdimme, miten pään sisäisiä ajatuksista ja viikkojen aikana opituista asioista voisi tehdä konkreettista toimintaa ihmisten nähtävälle. Lapset myös osallistettiin pienissä määrin teosillan yleiseen suunnitteluun: kuka kutsutaan illan juontajaksi, mitä tarjoillaan yleisölle väliajalla ja niin edelleen. Teosillan markkinoinnista ja yleisestä järjestämisestä vastasi Fekat Circus.

Kaikilla osallistujilla oli jo aiempaa esiintymiskokemusta ja he odottivat teosiltaa innolla. Useimmille esiintyminen aiheutti kuitenkin myös jännitystä. Käytimmekin työskentelyviikkojen aikana aikaa siihen, että puhuimme esiintymisjännityksestä: kuinka tavallista se on, kuinka rohkeita osallistujat ovat ja kuinka yleisö on aina esiintyjien puolella. Hyvällä ryhmädynamiikalla on myös jännitystä vähentävää vaikutusta esiintymiskokemukseen. Turvallisella ryhmällä esiintyminen voi parhaimmillaan vaikuttaa lapsen itsetunnon ja itsevarmuuden kasvuun, ja kohottaa me-henkeä ja tunnetta niin omasta kuin koko ryhmän yhteisestä kykeneväisyydestä. (Erola, Hakomäki, Parviainen & Tenhu 2019).

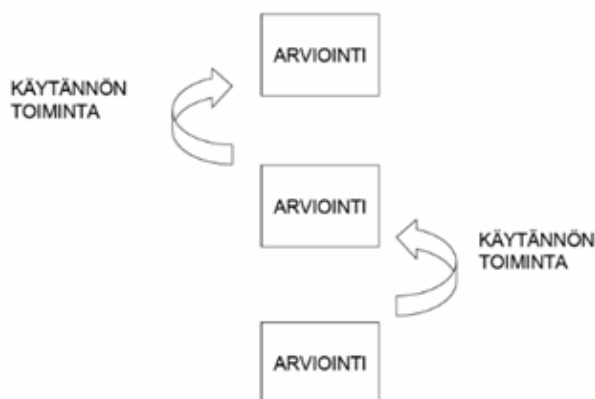
Teosillan jälkeen olimme varanneet yhden kokonaisen työpajakerran ryhmäprosessin loppuun saattamiselle ja yhdessä koetun ja opitun reflektoinnille. Päätöskerran tavoitteenamme oli muistella yhdessä kuluneiden kuukausien työskentelyä, juhlistaa suurta yhteistä matkaamme ja muuttaa kokemus ryhmää yhdistäväksi muistoksi, osaksi ryhmän yhteistä historiaa. Reflektion tukena käytimme esimerkiksi erilaisia ajatuskarttoja ja kuvakortteja. Jokainen osallistuja sai nimetä lempihetkensä ja lempiharjoitteen kuluneiden kuukausien varrelta, ja leikimme läpi jokaisen lempiharjoitteen vielä viimeisen kerran. Työpajan päätimme harjoitteella, joka

oli lainattu Jussilaisen (2021) oppaasta Esiintyminen minänä: liike itseilmaisun ja yhteistyön välineenä. Piirissä jokainen sai vuorollaan näyttää muille yhden tai kaksi liikettä, jotka olivat jääneet yhteisestä toiminnasta kaikumaan kehoon. Kaikki toistivat näkemänsä liikkeen. Lopulta yhden musiikkikappaleen ajan osallistujat saivat liikkua vapaasti hyödyntäen tanssia, sirkusta tai työpajoissa opittuja tapoja liikkua, ja liikkeen avulla muistella opittua tai ylipäättään tunnustella, minkälaisia jälkiä kehoon on kuluneiden kuukausien aikana jäänyt. Harjoitteella annoimme tilaa kehotiedolle nousta esiin reflektoinnin työkaluna.

7.6 Katset koettuun - produktin arviointi

Toiminnallisessa opinnäytetyössä arvioinnin kohteena on niin produktin idea, teoreettisen viitekehityksen valinta ja rajaus, tavoitteiden saavuttamien sekä sisällöllinen toimivuus kohderyhmän näkökulmasta (Vilka & Airaksinen 2003, 154, 161). Arviointivaiheessa eli työn tarkastelun vaiheessa työn eri osapuolet tarkastelevat yhdessä syntynyttä tuotosta, tavoitteiden saavuttamista ja työn onnistumisia ja puutteita (Salonen 2013, 18). Arviointivaiheessa korostuu kehittämistyön yhteisöllisyys. Kehittämistyön aikana on välttämätöntä käydä dialogista keskustelua, arvioida ja suunnata toimintaa uudelleen. Tutkimuksellisen kehittämistyön vaikuttavuutta lisää jatkuva yhteinen palautteen antaminen ja vastaanottaminen, sekä toiminnan aikana että jälkikäteen työn arviointivaiheessa. (Kostamo, Airaksinen & Vilka 2022, 10, 71.)

Spiraalimallisessa kehittämistyössä työn arviointi on erityisen keskeisessä roolissa, ja sitä tapahtuu läpi työskentelyprosessin sen kaikissa vaiheissa (ks. kuvio 4). Työ opettaa tekijäänsä, ja ajattelu tarkentuu jatkuvan arvioinnin kautta. Spiraalimallisessa kehittämistyössä arviointi ei usein tapahdukaan auktoriteetilta ylhäältä alaspäin, vaan on dialogista ja vuorovaikutuksellista neuvottelua työn tavoitteiden saavuttamiseksi. Prosessi siis muovautuu jatkuvasti arvioinnin perusteella. (Toikko & Rantanen 2009, 82-82.)

Kuvio 3: Spiraalimallisen kehittämistyön arviointiprosessia (Toikko & Rantanen 2009, 83.)

Tämän kehittämismuotoisen opinnäytetyön tärkeimpänä tavoitteena oli työpajoihin osallistuvien tyttöjen kehollisen itsemääräämisoikeuden ja seksuaalioikeuksien tukeminen, sekä seksuaaliterveyteen liittyvän tietouden jakaminen. Tavoitteen saavuttamisen arvioimiseksi pidin yllä jatkuvaa dialogia niin työpajaosallistujien kuin Fekat Circuksen työyhteisön kanssa. Rutiniksemme muodostui jokaisen työpajan päätteeksi istua työpajaosallistujien kanssa loppurinkiin lyhyesti keskustelemaan siitä, mitä tunnista jäi mieleen, mitä uutta kukin koki oppivansa ja mikä päivässä oli kivointa. Näin sain työskentelyyni yleiskuvaa siitä, mikä opetuksessa toimi, välittyikö tieto siten kuin olin suunnitellut, ja tuntuiko jokin epäselvältä. Osallistujilta suullisesti kerättyjä havaintoja käytettiin spiraalimallin mukaisesti aina tulevan viikon työpajasisältöjen suunnittelun ja tarkentamisen tukena (ks. kuvio 4). Työtä myös arvioitiin, jatkojaloitettiin ja kehitettiin jatkuvasti yhdessä Fekat Circuksen henkilökunnan kanssa.

Kuvio 4: Esimerkkejä viikoittain etenevästä työn kehittämisestä.

Työpajakauden päätteeksi keräsin osallistujilta palautetta fiiliskierroksen muodossa suullisesti. Osallistujilta kysyttiin, mikä heille oli työpajakuukausien kohokohta, mitä työpajoista jäi päällimmäisenä mieleen, oppivatko he uutta sirkuksesta, kokevatko he oppineensa uutta seksuaalisuudesta ja lisääntymisterveydestä, ja mitä he olisivat toivoneet työpajoihin lisää. Saatu palaute oli pääasiassa innokasta. Suurin osa lapsista piti työpajakauden kohokohtana esitysiltaa, jossa he pääsivät lavalle esittämään yleisölle opittua materiaalia. He nauttivat myös uusista harjoituksista ja leikeistä, joita olivat päässeet tekemään kurssin aikana. Yksi osallistuja mainitsi, että kurssin parasta antia oli tietous siitä, miten kuukautiskierto toimii. Osallistujat kokivat ryhmädynamiikan muodostuneen tiiviiksi, ja erityisesti tyttöporukalla

harjoittelu tuntui heistä mukavalta. He kertoivat kokevansa haikeutta siitä, että muodostamamme pienryhmän yhteinen toiminta päättyy työpajojen mukana, ja siirtyminen takaisin suureen ryhmään yleisille sirkustunneille tuntui heistä vaivalloiselta. He toivoivat mahdollisuutta jatkaa vastaavanlaista toimintaa esimerkiksi tyttöjen sirkusryhmän muodossa. Näiden palautteiden tulokset ovat linjassa omien havaintojeni kanssa, joita tein työpajakauden aikana. Välitin osallistujien toiveet jatkotoiminnasta eteenpäin Fekat Circuksen työntekijöille.

Kahden kuukauden työskentelyjakson päätteeksi pyysin palautetta työstäni myös Fekat Circuksen työyhteisöltä. Minulle oli annettu valtavasti vapautta työskentelyni suunnittelun ja toteutuksen suhteen, ja työpajojen järjestämisestä vastasin suurilta osin itsenäisesti. Tarvittavat resurssit ja tuki työni tekemiseen mahdollistettiin tuotannollisesti Fekat Circuksen toimesta, mutta erityisesti työpajakauden loppupuoliskolla työyhteisöni ei aktiivisesti seurannut tai arvioinut toimintaani. Poikkeuksen tähän teki työparini, joka toimi tunneilla apuohjaajana ja tulkkina, ja jonka kanssa jatkuva työn peilaaminen ja reflektointi olivat osa työnkuvaan jokaisen työpajakerran jälkeen. Yleisesti työntekijöiltä saatu palaute oli myönteistä, ja organisaation mukaan työpajatoimintaa oli kehuttu sekä osallistujien että heidän vanhempiansa toimesta. Erityisesti esitysiltaa kiiteltiin siitä, että toiminnallamme edistettiin sukupuolten välistä tasa-arvoa ja sosiaalisen sirkustoiminnan näkyvyyttä Addis Abebassa. Vasta loppupalautteessa sain kuulla, että muutamia osallistujia olisi halunnut osallistua toimintaan, mutta heidän perheensä olivat kieltäneet osallistumisen pitäen seksuaalikasvatusta kontroversiaalina. Toin ilmi, että olisin toivonut saavani tästä tiedon aikaisemmin, jotta olisin saanut mahdollisuuden perustella toimintaamme ja selventää, että toimintamme pohjaa sirkusharjoitteluun ja leikkimiseen, ja että jakamamme tietous on lapsille tärkeää ja ikätasolle sopivaa.

Työpajojen arvioinnissa tarkasteltiin niin työpajojen aiheuttamia fyysisiä, sosiaalisia kuin opetuksellisiakin vaikutuksia. Työpajoihin osallistumisen fyysisiä vaikutuksia olivat kehotuntemuksen lisääntyminen sekä uusien taitojen ja temppujen oppiminen. Havaittuja sosiaalisia vaikutuksia olivat muun muassa lisääntynyt itsevarmuus ja rohkeus esiintyä sekä taito työskennellä ryhmässä. Koulutuksellisia vaikutuksia olivat osallistujien lisääntynyt tietous seksuaalisuuteen liittyvistä teemoista. Kaikilla kolmella vaikuttavuutta tarkastelevalla osa-alueella oli havaittavissa näiden kehittymistä, jota myös osallistujat itse loppupalautteessaan toivat esiin.

Työskentelyprosessin aikana pohdin, olisiko työn arviointia ollut tarpeellista suorittaa avoimia kuulumiskierroksia jäsennellymmi. Työskentelyä olisi omalta osaltaan saattanut helpottaa ja järkevöittää se, että palautteet olisi pyydetty osallistujilta kirjallisessa muodossa, mutta tulin lopulta siihen tulokseen, että kyseessä olevaan toimintaympäristöön vapaamuotoinen ja dialoginen reflektointi sopii työn arviointiin strukturoituja lomakkeita tehokkaammin. Kirjallista työn arviointia olisi hankaloittanut myös kielimuuri sekä se, etteivät kaikki osallistujat tai kollegatkaan kirjoittaneet englantia ymmärrettävästi. Pidin kuitenkin huolta siitä, että annettu

palaute ja kehittämisideat kirjattiin jokaisen työpajan päätteeksi muistiin, jotta niihin oli myöhemmin mahdollista palata.

7.7 Katsaus tulevaan - työn jatkokehittämisehdotukset

Tämän opinnäytetyön tuotoksena syntyi sosiaalisen sirkuksen työpajakokonaisuus seksuaalikasvatuksen tueksi Etiopiaan. Oli tietoinen rajausta pitää tuotos työpaja-asteella, eikä laajentaa opinnäytetyötä harjoitteet yhteen kokoavaksi oppaaksi. Työn tavoitteena oli työpajoihin osallistuvien tyttöjen kehollisen itsemääräämisoikeuden ja seksuaalioikeuksien tukeminen, sekä seksuaaliterveyteen liittyvän tietouden jakaminen hyödyntäen opetuksessa sosiaalisen sirkuksen menetelmiä sekä sosiaalipedagogista työtettä. Työpajoihin valikoitui siis suuri määrä sellaisia sirkusharjoitteita, joilla on potentiaalia tukea itsevarmuutta, kehotuntemusta ja kokemusta oman kehon kykeneväisyydestä, sekä joilla on koulutuksellisia mahdollisuuksia. Vain osa käyttämistämme harjoitteista on koottu ja esitelty tässä opinnäytetyöraportissa, sillä jokaisen työpajatunnin yksityiskohtainen kuvaaminen kahden kuukauden aikaperiodilta olisi tehnyt raportista turhan laajan. Jos työtä jatkojalostaisi, olisi harjoitteet mielekästä koota eräänlaiseksi materiaalipankiksi esimerkiksi oppaan tai esitteen muodossa. Tällainen opas voisi palvella työelämän tarpeita myös Fekat Ciruksen ulkopuolella.

Työpajojen aikaikkuna, toimintaympäristö ja työn hankemainen luonne olivat tiedossa jo ennen työskentelyn aloittamista. Toiminta sai kuitenkin pohtimaan, voisiko tällaisia sisältöjä tarjota myös muihin ympäristöihin. Millaisiksi työpajasisällöt muovautuisivat eri maiden ja kulttuurien konteksteissa? Toimisivatko tällaiset sosiaalisen sirkuksen työpajat, jos osallistujilla ei olisi sirkusharrastustaustaa? Miltä osin työpajoja voisi hyödyntää Suomessa? Työn jatkojalostamisen suhteen vaihtoehdot ja työpajasisältöjen mahdolliset uudet suunnat tuntuvat rajattomilta.

Tässä opinnäytetyössä työpajoihin osallistuvien tyttöjen ikähaitari oli 6-12 vuotta. Ikähaitari oli melko laaja, mutta työn toimintaympäristössä suuret ikäerot aiheuttivat yllättävän vähän päänvaivaa. Jos jatkojalostaisiin työtä, pyrkisin kuitenkin rajaamaan työpajoja enemmän samanikäisille osallistujille ja rakentamaan eri kokonaisuudet nuorimmille ja vanhemmille osallistujille. Siinä, miten seksistä ja seksuaalisuudesta voi puhua kuusivuotiaalle ja kaksitoistavuotiaalle, on valtava ero.

8 Opinnäytetyön eettisyys

Eettinen ongelma muodostuu arvojen välisestä ristiriidasta. Eettisessä ajattelussa pohditaan suhdetta oikeaan ja väärään tilannesidonnaisesti. Eettisiin ongelmiin ei monestikaan ole olemassa vain yhtä oikeaa vastausta tai kaikki ratkaisuvaihtoehdot ovat osaltaan epätäydellisiä,

mutta eettinen ajattelu voi auttaa parhaiden ratkaisujen löytymiseksi ongelmiin. (Leino-Kilpi & Välimäki 2014, 61.)

Hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti tutkimuksessa tulee noudattaa rehellisyyttä, huolellisuutta ja tarkkuutta. Hyvän tieteellisen käytännön noudattaminen on eettisen tutkimustyön edellytys. Vilppi tieteellisessä toiminnassa tarkoittaa muun muassa tietojen tai tulosten vääristelyä, plagiointia tai havaintojen esittämistä tutkimuksen kannalta edullisella tavalla. Piittaamattomuus hyvästä tieteellisestä käytännöstä puolestaan tarkoittaa esimerkiksi puutteellisia tai epäasiallisia lähdeviittauksia, muiden tutkijoiden mainitsematta jättämistä tai yleistä huolimattomuutta tutkimustyötä tehtäessä. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 9.) Vilppiä ja piittaamattomuutta tässä opinnäytetyöprosessissa on vältetty käyttämällä luotettavia ja laadukkaita lähteitä, kiinnittämällä huomiota lähdeviittausmerkintöjen tarkkuuteen ja pyrkimällä yleiseen tarkkuuteen ja huolellisuuteen prosessin joka vaiheessa.

Sosiaalialan työn keskeinen tavoite on parantaa ihmisten hyvinvointia. Tähän pyritään edistämällä sosiaalista muutosta, ratkaisemalla ihmissuhdeongelmia ja tukemalla itsenäistä elämäntähtäystä. Työssä keskitytään ihmisen ja hänen ympäristönsä väliseen vuorovaikutukseen. Tämä toteutetaan käyttämällä hyväksi sosiaali- ja käyttäytymisteorioita sekä yhteiskunnan järjestelmiä koskevaa tietoa ja niiden soveltamiseen tarvittavia taitoja. Sosiaalialan työ perustuu ihmisoikeuksien ja yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden periaatteisiin, jotka on vahvistettu kansainvälisissä yleissopimuksissa. Ammatillaisen on syytä pyrkiä tiedostamaan ja tunnistamaan valta-asetelmia asiakastyössä. (Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. 2022, 6-11.) Näitä periaatteita olen pyrkinyt noudattamaan myös tässä opinnäytetyöprosessissa parhaan taitoni mukaan.

Tässä opinnäytetyöprosessissa pohdin jatkuvasti työskentelyni eettisyyttä. Sosiaalialan ammattilaisen velvollisuus on työskennellä syrjimättömästi asiakkaan ikään, kulttuuriin, sukupuoleen, yhteiskunnalliseen asemaan, poliittisiin mielipiteisiin, ihon väriin, seksuaaliseen suuntautumiseen, uskontoon tai muuhun vakaumukseen katsomatta. (Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. 2022, 11.) Omat haasteensa toi vieras kulttuuri ja erityisesti kielimuuri. Pienimpien lasten kanssa yhteistä kieltä ei juurikaan ollut: sirkusharjoittelu onnistui helposti esimerkin ja kehollisten pelien ja leikkien kautta, mutta konkreettisen tiedon välittämiseen tarvittiin aina joku tulkkamaan, ja rikkinäinen puhelin -efektin voimakkuutta oli vaikea ennustaa. Lisäksi oli asioita, joihin paikalliset suhtautuivat hyvin omien arvojeni vastaisesti. Etiopiassa esimerkiksi homoseksuaalisuudesta voi yhä tänä päivänä saada kuolemantuomion, ja useat paikalliset suhtautuivatkin seksuaalisuuden moninaisuuteen selkeän kriittisesti. Työotteessa tuli säilyttää kulttuurisensitiivisyys ja kunnioittaa maan tapoja, uskaltamalla varovasti ravistella ihmisiä ajattelemaan tasa-arvoa kaikille kuuluvana ihmisoikeutena. Tärkeäksi koin myös välttää niin sanotun valkoisen pelastajan asemaa omassa työskentelyssäni - rasistista mielikuvaa siitä, että länsimaalaisena etuoikeutettuna ihmisenä tulen

auttamaan tai pelastamaan huono-osaisempia kurjuudesta. Työskentelyssäni pyrin tasa-arvoiseen ja dialogiseen työotteeseen, jossa tietoa ja taitoja jaettiin työpajoissa mahdollisimman kollektiivisesti.

Itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen ja osallisuuden tukeminen kuuluvat olennaisena osana sosiaalialan ammattieettisiin säädöksiin. Osallisuuden kokemusta ei voida antaa ulkopuolelta, vaan se on yksilöllinen kokemus tasavertaisesta toimijuudesta. Osallisuuden vastakohtana voidaan pitää osattomuutta ja yhteiskunnallista syrjäytymistä. (Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. 2022, 12-17.) Tämän opinnäytetyön kehittämissuunnitelmissa on kunnioitettu osallistuneiden tyttöjen oikeutta tehdä itsenäisiä valintoja, ja pyritty vahvistamaan heidän itsemääräämisoikeuttaan. Osallistuminen järjestettyihin työpajoihin oli vapaaehtoista. Työpajakauden joka vaiheessa pyrin kuulemaan osallistujia ja sitä, vastaako työpajasisällöt heidän toiveitaan ja tarpeitaan. Osallistujia osallistettiin toiminnan suunnitteluun ja esimerkiksi näytösillan järjestelyyn. Osallistamisella halusin vahvistaa osallistujien kokemusta siitä, että heidän mielipiteillään on merkitystä ja toiminnallaan vaikutusta.

Osallistajat tiesivät osallistuvansa tutkimukselliseen koulutyöhön, jota raportoidaan ja johon liittyviä kirjallisia tuotoksia julkaistaan. Tämä kerrottiin suullisesti hankkeen alussa kaikille osallistujille ja perheille, ja tästä muistutettiin pitkin kahden kuukauden työskentelyjaksoa. Muistiinpanoissani olen kiinnittänyt huomiota osallistujien anonymiteettiin, ja osallistujien henkilökohtaisia tilanteita tai tarinoita ei ole kirjattu julkaistavaksi missään vaiheessa opinnäytetyöprosessia.

Kaikissa ammattikorkeakoulutason opinnäytetöissä on tärkeää noudattaa hyvää tieteellistä käytäntöä ja ottaa huomioon kestävä kehityksen periaatteet. Opinnäytetyön sosiaaliset, kulttuuriset ja ympäristövaikutukset on arvioitava huolellisesti, ja sosiaalialan ammattilaisen vastuulla on työllään edistää vahvaa kestävä tulevaisuutta. (Kostamo, Airaksinen & Vilka 2022, 31.) Sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyden keskeisenä tavoitteena on varmistaa hyvinvoinnin siirtyminen sukupolvelta toiselle. Maailmanlaajuiset haasteet kuten jatkuva väestönkasvu, köyhyys, ruoka- ja terveydenhuolto, sukupuolten välinen epätasa-arvo sekä koulutuksen saatavuus ovat keskeisiä tekijöitä, jotka vaikuttavat sosiaalisen kestävyden toteutumiseen. Nämä haasteet ovat myös sidoksissa ekologiseen ja taloudelliseen kestävyteen. (Ympäristöministeriö 2023.) Opinnäytetyölläni pyrin vastaamaan sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyden haasteisiin tukemalla sukupuolten välistä tasa-arvoa, kehollista itsemääräämisoikeutta ja tarjoamalla seksuaalikasvatuksellista perustietoutta siellä, missä tarve sille on suurinta.

Henkilökohtaisella tasolla eettisen ongelman suhteessa kestävä kehityksen periaatteisiin muodosti myös lentopäästöt, joita aiheutui matkustaessani Suomesta Etiopiaan. Matkan taittaminen maateitse sotaisan Lähi-Idän halki ei tuntunut turvalliselta, joten lentäminen oli ainoa matkustusvaihtoehtoni. Lentopäästöistäni maksoin kompensatiomaksun Maan ystävät

ry:n lentomaksulla. Vaikka lentomaksu ei poista mannerten välisen lennon aiheuttamia päästöjä, tuetaan kompensatiomaksulla pitkäjänteistä ilmastopolitiikkaa sekä ympäristön ja kestävän kehityksen eteen tehtävää työtä.

9 Opinnäytetyön luotettavuus

Kehittämistoiminnassa luotettavuudella tarkoitetaan usein käyttökelpoisuutta. Kehittämistulosten olisi oltava yleisesti hyödynnettävissä ja siirrettävissä. (Toikko & Rantanen 2009, 125-126.) Tämän opinnäytetyön tuloksena syntynyt työpajakokonaisuus ja sen sisältämät harjoitteet ja metodit ovat jääneet työpajoja observeoiden Fekat Circuksen opettajien vapaaseen käyttöön. Lisäksi toivon tämän opinnäytetyön sisältöjen olevan hyödynnettävissä laajemmin alalle ja työkäyttöön. Sosiaalisen sirkuksen menetelmät ovat usein hyödynnettävissä matalalla kynnyksellä ilman suurta rahallista panostusta. Kannustankin aiheesta kiinnostuneita ammattilaisia hyödyntämään tässä opinnäytetyössä esiteltyjä harjoitteita vapaasti erilaisissa konteksteissa myös Suomessa. Kaikkia tässä raportissa kuvattuja harjoitteita ja niiden sovellutuksia saa muokata vapaasti omien työtarpeiden mukaan.

Opinnäytetyön keskeisiä luotettavuuden kriteerejä on myös työn vaikuttavuus. Vaikuttavuus tarkastelee työn uskottavuutta ja johdonmukaisuutta sekä sen suhdetta ympäröivään yhteiskuntaan ja kulttuuriin. (Toikko & Rantanen 2009, 121-124.) Sosiaalisen sirkuksen kontekstissa työskentelyn vaikuttavuutta tutkittaessa pyritään saamaan tietoa toiminnan vaikutuksista osallistujiin ja heidän hyvinvointiinsa (Kinnunen, Lidman, Kakko & Veikkolainen 2013, 8). Tässä opinnäytetyössä vaikuttavuutta tarkasteltiin niin fyysisiä, sosiaalisia kuin opetuksellisia vaikutuksia havainnoiden. Työpajoihin osallistumisen fyysisiä vaikutuksia olivat kehotunte muksen lisääntyminen sekä uusien taitojen ja temppujen oppiminen. Havaittuja sosiaalisia vaikutuksia olivat muun muassa lisääntynyt itsevarmuus ja rohkeus esiintyä sekä taito työskennellä ryhmässä. Koulutuksellisia vaikutuksia olivat osallistujien lisääntynyt tietous seksuaalisuuteen liittyvistä teemoista. Kaikilla kolmella vaikuttavuutta tarkastelevalla osa-alueella oli havaittavissa näiden kehittymistä, jota myös osallistujat itse loppupalautteessaan toivat esiin.

Opinnäytetyön luotettavuutta takaa ajankohtaiset ja laadukkaat, tieteellisesti perustellut ja opinnäytetyön aiheen kannalta relevantit lähteet. Plagioinnin eli luvattoman lainaamisen välttämiseksi kaikki tässä opinnäytetyössä esitetty tieto perustuu huolellisesti valittuun lähdeaineistoon. Käytetyt lähteet on merkitty sekä tekstiin että lähdeluetteluun. Lähdemateriaalina olen pyrkinyt käyttämään mahdollisimman tuoreita ja ajantasaisia julkaisuja. Muutama työssä käytetyistä lähteistä on 2000-luvun alussa julkaistuja, mutta näitä lähes kahdenkymmenen vuoden takaisia julkaisuja on käytetty vain harkiten. Esimerkiksi Vilkan ja Airaksisen vuonna 2003 julkaisema teos Toiminnallinen opinnäytetyö, jota tässä opinnäytetyössä olen useasti käyttänyt lähteenä, on alansa perusteoksia, ja edelleen merkittävä tietopankki toiminnallisen

opinnäytetyön tekijälle. Samoin jotkin lähteistä ajoittuvat ajallisesti kauemmas, sillä olen pyrkinyt välttämään toisen käden lähteitä ja viittaamaan mahdollisimman usein alkuperäiseen lähteeseen sen sijaan, että siteeraisin jotakuta, joka on viitannut työssään johonkuhun toiseen.

Tässä opinnäytetyössä on käytetty sekä suomalaisia että kansainvälisiä lähteitä. Kansainväliset lähdeaineistot ovat opinnäytetyön aiheen ja kohderyhmän kannalta välttämättömiä. Englanninkielisten lähteiden kohdalla väärinymmärrysten riski voi olla suurempi kuin suomenkielisten, ja tämä voi aiheuttaa luotettavuusongelman (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012, 8-9.) Englanninkielisen aineiston kohdalla olenkin varmistanut erityisen huolellisesti ymmärtäneeni oikein ennen kuin olen käyttänyt tietoa omassa tekstissäni. Tarvittaessa olen käyttänyt internetin sanakirja- ja käännösohjelmia apunani.

Kehittämistyyppisessä opinnäytetyössä teoreettisen taustan valinta ja rajaaminen on ensiarvoisen tärkeää työn riittävän laajan tutkimuksellisen otteen varmistamiseksi (Vilkkä & Airaksinen 2003, 42). Paikoin teoreettisen viitekehyksen rajaaminen tuntui kuitenkin haasteelliselta. Mitä enemmän yhteen aiheeseen syvenyi, sen enemmän tärkeältä tuntuvaa asiaa alkoi löytyä, jo työllä oli riski lähteä rönsyilemään. Rajaamisessa auttoi lähdekriittisyys ja työn tarkoituksen ja tavoitteen jatkuva peilaaminen. Pyrin muistuttelemaan itselleni, että lähteiden laatu korvaa määrän, eikä jokaisesta kiinnostavasta vastaan tulevasta teoksesta tarvitse nostaa faktoja työhön. Jos huomasin kirjoittavani aiheen vierestä, muistutin itselleni, mitä tässä opinnäytetyössä oikeastaan tutkitaan, ja pyrin riisumaan tekstistä työn kannalta epärelevantit kappaleet.

Kehittämistoiminnan näkökulmasta luotettavuuden tekijöihin liittyy osallistujien sitoutuneisuus toimintaan. Kehittämistoiminta on luonteeltaan vuorovaikutuksellinen prosessi, jossa kehittäjät osallistuvat toimintaan ja toimijat kehittämiseen. Näin ollen työn luotettavuuteen vaikuttaa moninaiset asiat, kuten ryhmädynamiikka, kulttuuriset tekijät sekä osallistujien yksilölliset prosessit. (Toikko & Rantanen 2009, 124.) Kahden kuukauden työpajakauden aikana osallistujat tulivat kovin tutuiksi niin yksilöinä kuin ryhmänä, mikä ohjaajana auttoi opinnäytetyön tavoitteiden saavuttamisessa. Kun oppi tuntemaan osallistujien persoonalliset oppimistavat ja kiinnostuksen kohteet, oli helpompaa arvioida, mitkä harjoitteet tukevat työn tavoitteiden saavuttamista työpajakauden eri vaiheissa.

Oman haasteensa työn luotettavuuteen toi myös valittu arviointimenetelmä. Arviointityökaluksemme muodostui jokaisen työpajan päätteeksi istua työpajaosallistujien kanssa loppurinkiin lyhyesti keskustelemaan siitä, mitä tunnista jäi mieleen, mitä uutta kukin koki oppivansa ja mikä päivässä oli kivointa. Näin sain työskentelyyni yleiskuvaa siitä, mikä opetuksessa toimi, välittyikö tieto siten kuin olin suunnitellut, ja tuntuiko jokin epäselvältä. Osallistujilta suullisesti kerättyjä havaintoja käytettiin spiraalimallin mukaisesti aina tulevan viikon

työpajasisältöjen suunnittelun ja tarkentamisen tukena. Vaikka loppupiirissä painotettiin sitä, että kaikenlaiset mielipiteet ovat sallittuja, voi kriittisemmän palautteen antaminen julkisesti olla jännittävää. Palautepiirejä järjestettiin ajoittain myös siten, etten itse ollut niissä läsnä, vaan keskustelua fasilitoi joku Fekat Circuksen työntekijöistä. Näin pyrittiin turvaamaan se, että myös kriittisemmät mielipiteet uskallettaisiin tuoda esiin.

10 Pohdinta

Tämä opinnäytetyö on kaiken kaikkiaan ollut valtava kahden vuoden puristus. Urakka alkoi toimeksiantajan etsinnällä keväällä 2022: kevääseen mahtui sähköposteja, puhelinsoittoja ja zoom-haastatteluja useisiin sosiaalisen sirkuksen organisaatioihin ympäri maailman. Fekat Circuksen löydyttyä yhteistyökumppaniksi työvaiheissa seurasi sopimuspapereiden allekirjoitukset, Laurean kansainvälisyyskoordinaattorin sekä oman tutoropettajan konsultointi, liikkuvuushakemukset ja harjoittelusopimukset Laurean ja Fekat Circuksen välillä, apurahahakemuksien laadinta sekä joukkorahoituskampanjan alullepano ja hallinnointi, lentolippujen, vaakuutusten ja tarvittavien dokumenttien järjestely sekä tarvittavien rokotteiden selvitys ja hankinta. Koululta sai tähän kaikkeen harmittavan vähän apua, tai ehkä en osannut tukea hakea tai pyytää. Jäi tunne, että jos asioita ei selvittänyt itse, ei niitä selvittänyt kukaan muukaan, ja oli itse oltava koko ajan kärryillä siitä, mitä kaikkia asioita on vielä hoidettava, jotta matkaan pääsee lähtemään.

Lopulta pääsin lähtemään Etiopiaan sekalaisin tunnelmin. Kahden kuukauden opintomahdollisuus soveltavan taiteen parissa Afrikassa tuntui unelmien täyttymykseltä. Samalla pelotti valtavasti. Ulkoministeriön matkustustiedote ohjeisti välttämään kaikkea matkustamista Etiopiaan, ja media maalasi kuvaa Itä-Afrikan sotaisista konflikteista, köyhyydestä ja nälänhädästä. Kaiken sen epävakauden keskelle matkustaminen ypyöksin, tuntematta maasta ketään, tuntui sitä järjettömämmältä, mitä lähemmäs lähtöpäivä kävi. Minulla ei ollut hajuakaan siitä, mikä edessä odottaa, kun koneeni laskeutui Bolen kansainväliselle lentokentälle Addis Abebaan tammikuun 2023 lopulla.

Perillä jouduin kuitenkin päivittämään pölyiset mielikuvani Afrikasta, sillä kaikki pelonsekaiset kauhukuvani osoittautuivat täysin ylimitoitetuiksi. Heti saapumispäivän iltana oli enää vaikea muistaa, mikä ihme tässä kaikessa jännitti niin kovin. Kohteessa minua odotti vieraanvarainen ja elämää pulppuava taideyhteisö. Matkaan lähtö oli valtava ponnistus niin henkisesti kuin taloudellisestikin, mutta se kannatti.

Ohjaajan rooliin astuminen täysin vieraassa kulttuurissa tuntui osin haastavalta, sillä vieraassa toimintaympäristössä on aina paljon ääneen sanomattomia sääntöjä ja toimintamalleja. Toisaalta tietynlainen ulkopuolisuus antoi työskentelylle vapautta. Kaikkea ei voinut tietää ja

tyhmiäkin kysymyksiä sai esittää. Mahdollisia eroavia ajatus- tai toimintamalleja pystyi tutkaimaan puolin ja toisin kiinnostuneesti ja arvottomatta.

Työskentelyperiodin alkuvaiheessa itselle paikoin hankalalta tuntui työroolien sekoittuminen. Toisaalta oma työroolini ohjaajana oli varsin itsenäinen ja minulla oli vahva autonomia työpaikkojen sisältöjen suunnittelussa. Toisaalta koin olevani töissä toimeksiantajalleni, ja koin tarpeelliseksi tuottaa sellaisia sisältöjä, mitä Fekat Circuksen väki minulta odotti. Työssä hämärtyi herkästi se, kuka toimintaa johtaa. Työn kehittämisen kannalta selkeämmät työroolit ja tehtäväjako olisi helpottanut etenemistä.

Seksuaalisuus ja seksuaaliterveys ovat yksityisimpiä ja herkimpiä teemoja ihmisen elämässä, ja niihin liittyvät asenteet omaksutaan usein lapsuudesta alkaen ympäröivästä kulttuurista, perheen asenteista ja uskonnollisesta suuntautumisesta vaikuttuen. Monille uskonnoille on tyypillistä ottaa kantaa yksilön seksuaalikäyttäytymiseen. (Brusila 2008, 9.) Etiopia on syvästi uskonnollinen maa, ja usko näkyy siellä kaikkialla arjessa. Paikallinen ortodoksinen kirkko on hyvin omaleimaista ja näyttäytyi varsin erilaisena kuin eurooppalainen kristillisyys. Minulla ei ollut juurikaan tietoutta etiopialaisen ortodoksinen kirkon seksuaalisuuteen liittyvistä asenteista, sopivaisuuskäytännöistä ja tabuista, ja työskentelykauden aikana esiin tulleet kulttuurierot aiheuttivat paljon yllätyksiä, ja jopa järkytyksiä: esimerkiksi homoseksuaalisuuteen liittyi useilla paikallisilla avointa vihamielisyyttä, ja homoseksuaalisista teoista voidaan Etiopissa yhä tänäkin päivänä tuomita kuolemaan. Samalla kuitenkin katukuvassa useat miehet kulkivat käsi kädessä, ja moniavioisuus näyttäytyi yleisenä. Yhdistelmä oli ulkopuoliselle hämmentävä.

Kaikissa ammattikorkeakoulutason opinnäytetyöissä on tärkeää ottaa huomioon kestävä kehityksen periaatteet sekä huomioida työn sosiaaliset, kulttuuriset ja ympäristölliset vaikutukset (Kostamo, Airaksinen & Vilkkä 2022, 31). Työskentelykauden aikana koin, että sosiaalinen sirkus voi olla voimakas väline kestävä kehityksen edistämiseen. Sirkustoiminta voi parantaa osallistujien itsetuntoa ja henkistä hyvinvointia, tukea kokemusta yhteisöllisyydestä ja osallisuudesta sekä tarjota kouluttautumisen- ja uravaihtoehtoja niille, joilla ei muuten välttämättä olisi pääsyä koulutukseen tai jotka ovat syrjäytyneitä. Lisäksi ajattelen seksuaalikasvatuksen olevan tärkeässä roolissa kestävä tulevaisuuden rakentamisessa: jokaisella ihmisellä tulisi olla oikeus ymmärtää oman kehonsa toimintaa ja tehdä seksuaaliterveyteensä liittyen itsenäisiä päätöksiä. Tuntui merkitykselliseltä, että tällä opinnäytetyöllä pystin pienin askelin työskentelemään tasa-arvoisemman maailman, ihmisoikeuksien sekä sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävämmän tulevaisuuden puolesta.

Ammattikorkeakoulututkimuksen tavoitteena on valmistaa opiskelijaa oman alansa asiantuntijatehtäviin sekä antaa perustaitoja työelämän kehittämiseen. Ammattikorkeakoulutasoisen opinnäytetyön tulee olla tutkimuksellinen ja työelämää kehittävä osoitus opiskelijan

hankkimasta ammatillisesta osaamisesta. (Vilka & Airaksinen 2003, 9-10.) Henkilökohtaiset tavoitteeni tässä opinnäytetyöprosessissa oli yhdistää olemassa olevaa sosiaalisen sirkuksen menetelmäosaamistani koulutuksen aikana kartuttamaani teoretietouteen seksuaalikasvatuksesta ja seksuaaliterveyden edistämisestä. Koska pääsuuntautumisen näiden opintojen aikana on ollut sosiaalialan luovissa ja toiminnallisissa menetelmissä, tuntui opinnäytetyöprosessin vaatiman osaamisen näyttäminen pelkästään kirjallisessa muodossa rajoittavalta. Tämä toiminnallinen opinnäytetyöprosessi mahdollisti ammatillista kehittymistäni yhdistellen osaamistani ja mielenkiinnon kohteitani ainutlaatuisella tavalla. Pääsin työskentelemään ammattitaitoni ytimessä ja yhdistelemään kiinnostuksen kohteitani taidelähtöisten menetelmien sekä seksuaalikasvatuksen parissa sosiaalipedagogisella työotteella kansainvälisessä ympäristössä.

Kehittämismuotoisessa opinnäytetyöprosessissa kohtaavat teoreettinen tietous ja toiminnallinen osaaminen. Kehittämistyötä tarkastellaan kriittisesti ja akateemisesti, ja asetetaan samalla käytännön ja toiminnan tasolle. Parhaimmillaan tuloksena syntyy innovatiivista ja ennalta-arvaamatonta asiantuntijatietautua. Kehittämistyön toteutusvaiheen jälkeen on hankittu asiantuntijuus kuitenkin kyettävä osoittamaan myös teoreettisella tasolla, ja raportin kirjoittamisvaiheessa tehtyä työtä esitetään akateemisen viestinnän keinoin. (Kostamo, Airaksinen & Vilka 2022, 12, 15, 22.) Koen, että opinnäytetyöraportin kirjoitusvaihe on kasvattanut minua kohti alan asiantuntijuutta. Työn teoreettisen viitekehyksen rajaus ja siihen syventyminen ovat kasvattaneet ammattitaitoani ja lisänneet ymmärrystäni näiden teemojen merkityksellisyydestä laajemmin yhteiskunnassamme. Alan akateeminen terminologia sekä keskeisiin asiantuntijalähteisiin ja tuoreimpiin tutkimuksiin syventyminen ovat helpottaneet oman osaamiseni sanallistamista. Lisäksi arvioin opinnäytetyöprosessin tukeneen kansainvälistä osaamistani ja verkostoineen minua osaksi globaalia sosiaalisen sirkuksen verkostoa.

Omassa elämässäni taiteella on ollut valtava parantava voima. On silti ollut pysäyttävää nähdä lähietäisyydeltä, millaisella voimalla taide voi parantaa maailmaa. Tämä opinnäytetyöprosessi on kasvattanut minua valtavasti niin ihmisenä, taiteentekijänä kuin tulevana sosiaalialan ammattilaisena. Sain olla mukana edistämässä taiteiden saavutettavuutta, iloa ja hyvinvointia siellä, missä sille eniten on tarvetta maailmassa. Soveltavalla taiteella ja sosiaalialan menetelmätyöskentelyllä voi pohjimmiltaan olla hyvin samankaltaiset tavoitteet asiakastyössä: pyritään kohtaamiseen, sosiaalisen vuorovaikutuksen tukemiseen ja itsetunnon ja -tuntemuksen vahvistumiseen, muutamia seikkoja mainitakseni. Koen, että yhteisötaiteilijan ja sosionomin ammattitaidon ytimessä on paljon samaa.

Lähteet

Bildjuschkin, K. 2022. Lasten ja nuorten seksuaalikasvatus vanhemmuuden näkökulmasta. Viitattu 6.2.2024. <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00956>

Brusila, P. 2008. Seksuaalisuus eri kulttuureissa. Helsinki: Duodecim.

Bumbarger, S. 2021. How Menstrual Hygiene Management Impacts Girls in the Ethiopian Lowlands. Viitattu 8.2.2024. <https://dt-global.com/fr/blog/menstruation-health-ethiopia/>

Cacciatore, R., Hervonen, A. & Kosunen, E. 2003. Seksuaalisuus elämänkaareissa. Viitattu 1.5.2024. <https://www.duodecimlehti.fi/duo93407>

Dange, D. 2023. Fekat Circuksen taiteellisen johtajan haastattelu 1.2.2023. Addis Abeba, Etiopia.

Erken, A. 2021. My Body Is My Own - Claiming The Right To Autonomy And Self-Determination. Viitattu 8.2.2024. https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/SoWP2021_Report_-_EN_web.3.21_0.pdf

Erola, A., Hakomäki, H., Parviainen, M. & Tenhu, V. 2019. Ryhmän merkitys lasten esiintymiskokemuksissa - yksin vai yhdessä musisointi? Viitattu 13.3.2024. <https://verkkoleh-det.jamk.fi/openstage/2019/06/ryhman-merkitys-lasten-esiintymiskokemuksissa-yksin-vai-yhdessa-musisointi/>

Fancourt, D. & Finn, S. 2019. What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review. Viitattu 3.2.2024. <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/329834/9789289054553-eng.pdf?sequence=3>

Fekat Circus 2024. Community circus school. Viitattu 8.2.2024. <https://fekatcircus.com/community-circus/>

Heikkilä, M. & Tikkaaja, O. 2015. Tatun ja soten työkirja: vinkkejä osallistavan taiteen tuotantoon taiteilijalle, tilaajalle & tuottajalle. Viitattu 4.2.2024. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/122963/HVVT_Tatu-Sote-Tyokirja.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Houni, P., Turpeinen, I., Vuolasto, J. & Mäki-Reinikka, K. 2020. Taidetta!: Kulttuurihyvinvoinnin käsikirja. Helsinki: Taiteen edistämiskeskus.

Hussen, T. & Sete, T. 2023. Women's Rights and Ethiopia's Future Social Contract: The Need to Adopt an Intersectional Approach. Viitattu 21.2.2024. <https://hrp.law.harvard.edu/wp-content/uploads/2023/02/pp.-95-114.pdf>

Hyttinen, H. 2011. Sosiaalisen sirkuksen hyvien käytäntöjen opas. Viitattu 1.4.2024. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/104548/978-951-44-8560-2.pdf?sequence=4&isAllowed=y>

Ilmonen, K., Korhonen, E., Lipsanen, L., Kaukoranta, R. & Kotiranta, S. 2019. Seksuaalioikeudet. Viitattu 7.2.2024. https://www.hyvakysymys.fi/uploads/2019/12/12839351-valmis-webseksuaalisuusioikeus_julkaisu_2019_sisus_web.pdf

Ingman-Friberg, S. ym. 2016. Keho on leikki: Avain luonnolliseen seksuaalikasvatukseen alle kouluikässä. 1. painos. Helsinki: Duodecim.

International Federation Of Social Workers 2014. Global Definition Of Social Work. Viitattu 28.2.2024. <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>

Jussilainen, A 2021. Esiintyminen minänä: liike itseilmaisun ja yhteistyön välineenä. Opas opettajille, nuoriso-ohjaajille ja ryhmänohjaajille. Lasten ja nuorten säätiö: Helsinki.

Jäppinen, M., Metteri, A., Ranta-Tyrkkö, S. & Rauhala, P., 2017. Kansainvälinen sosiaalityö: Käsitteitä, käytäntöjä ja kehityskulkuja. 2. painos. Tallinna: UNIPress Global.

Kaunio, A. 2018. Monikulttuurisen osaamisen verkkokoulu: Seksuaaliterveys. Viitattu 12.4.2024. <https://monikulttuurinenosaaminen.wordpress.com/seksuaaliterveys-ja-seksuaalikasvatus/>

Kinnunen, R., Lidman, J., Kakko, S. & Veikkolainen, A. 2013. Opas sirkuksen hyvinvointivaikutusten tutkimukseen. Viitattu 19.4.2024. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/104524>

Kinnunen, R., Lidman, J., Kekäläinen, K., Kakko, S. 2013. ”Siellä on suupielet korvissa” Hyvinvointivaikutuksia sosiaalisesta siruksesta. Viitattu 8.2.2024. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/104523/978-951-44-9317-1.pdf?sequence=4&isAllowed=y>

Kostamo, P., Airaksinen, T. & Vilka, H. 2022. Kirjoita itsesi asiantuntijaksi: Opas toiminnalliseen oppimätötyöhön. Helsinki: Art House.

Känkänen, P. 2023. Kulttuurihyvinvointi ja taidelahtoiset menetelmät. Viitattu 6.2.2024. <https://thl.fi/aiheet/lapset-nuoret-ja-perheet/kehittyvat-kaytannot/kulttuurihyvinvointi-ja-taidelahtoiset-menetelmat>

Laaksonen, R., Linnero, M. & Nyssönen, S. 2020. Kehotunnekasvatus varhaiskasvatuksessa: materiaalipankki lasten kanssa työskentelyn tueksi. Viitattu 28.2.2024.

<https://blog.hamk.fi/seksuaalisuus-haltuun-koulutus/wp-content/uploads/sites/85/2020/12/Kaino-Kaniini.pdf>

Leino-Kilpi, H. & Välimäki, M. 2014. Etiikka hoitotyössä. 8. uudistettu painos. Helsinki: Sanoma Pro.

Malchiodi, C. A. & Kankaansivu, K. 2011. Ilmaisuterapiat. Kuopio: Unipress.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2024a. Lapsen kasvu ja kehitys. Viitattu 28.2.2024.

<https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/>

Mannerheimin Lastensuojeluliitto 2024b. Ryhmäyttäminen peruskoulussa. Viitattu 12.3.2024.

<https://www.mll.fi/ammattilaisille/kouluille-ja-oppilaitoksille/ryhmayttaminen/ryhmayttaminen-peruskoulussa/>

McFarlane, I. 2023. 8 Billion Lives, Infinite Possibilities - The Case For Rights And Choices. Viitattu 8.2.2024. <https://www.unfpa.org/sites/default/files/swop23/SWOP2023-ENGLISH-230329-web.pdf>

Mäkelä, N. & Puhakainen-Mattila, R. 2008. Friidu: Tyttöjen ja naisten ihmisoikeudet: opetusmateriaali tyttöjen ja naisten oikeuksista Suomessa ja maailmalla. 3. painos Helsinki: Suomen YK-liitto.

Nivala, E. & Rynnänen, S. 2019. Sosiaalipedagogiikka: Kohti inhimillisempää yhteiskuntaa. Helsinki: Gaudeamus.

Ojala, H. 2019. Seikkailupedagogiikka tarjoaa uskaltamisen kokemuksia turvallisesti. Viitattu 13.3.2024. <https://setlementti.fi/blogi/seikkailupedagogiikka-tarjoaa-uskaltamisen-kokemuksia-turvallisesti/>

Opoku, R. 2017. Gendered Violence. Patterns and causes of women-to-women violence in the Lake Zone Regions of Tanzania, East Africa. Tampere: Tampere University Press.

Pulkkinen, L., Ahonen, T., Ruoppila, I. 2023. Ihmisen psykologinen kehitys. 10., uudistettu painos. Jyväskylä: PS-kustannus.

Salonen, K. 2013. Näkökulmia toiminnallisen ja tutkimuksellisen opinnäytetyöhön. Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Turku: Turun ammattikorkeakoulu.

Sinkkonen, J. 2018. Kiintymyssuhteet elämänkaareissa. Helsinki: Duodecim.

Sirkuksen Tiedotuskeskus 2024. Sosiaalinen sirkus. Viitattu 5.2.2024. <https://sirkusinfo.fi/sirkus-suomessa/koulutus-ja-opiskelu/sosiaalinen-sirkus/>

Sosiaali- ja terveysministeriö 2012. Tyttöjen ja naisten ympärileikkauksen estämisen toiminta-ohjelma 2012-2016 (FGM). Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. 2022. Arki, arvot ja etiikka - sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. 3. painos. Vantaa: PunaMusta Oy.

Suomen Nuorisosirkusliitto 2013. Sirkusohjaajan opas. Helsinki: Suomen Nuorisosirkusliitto.

Suomen Nuorisosirkusliitto 2024. Mitä on sosiaalinen sirkus? Viitattu 5.2.2024. <https://snsl.fi/sosiaalinen-sirkus/>

Suomen Psykodraamayhdistys 2024. Draama terapeuttisena menetelmänä. Viitattu 12.3.2024. <https://www.suomenpsykodraamayhdistys.fi/psykodraama-menetelmana/draama-terapeuttisena-menetelma/>

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2023. Osallisuuden edistäjän opas. Viitattu 1.4.2024. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/146717/URN_ISBN_978-952-408-088-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. 3. korjattu painos. Tampere: Tampereen yliopisto.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012. Viitattu 9.2.2024. http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_verkkoversio040413.pdf.pdf#overlaycontext=fi/ohjeet-ja-julkaisut

UN Women 2019. UN Women Ethiopia: Changing the lives of women and girls. Viitattu 8.2.2024. <https://africa.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20Africa/Attachments/Publications/2020/UN%20Women%20Ethiopia%20%20Annual%20Report%20on%20Key%20Achievements%202019compressed.pdf>

UNAIDS 2022. Ethiopia: HIV and AIDS Estimates. Viitattu 28.2.2024. <https://www.unaids.org/en/regionscountries/countries/ethiopia>

Unicef 2020. A profile of female genital mutilation in Ethiopia. Viitattu 23.2.2024. <https://data.unicef.org/resources/a-profile-of-female-genital-mutilation-in-ethiopia/>

Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.

Väestöliitto 2024a. Lapsen seksuaalinen kehitys. Viitattu 6.2.2024. <https://www.vaestoliitto.fi/ammattilaiset/lasten-kehotunnekasvatus/keho-ja-tunteet/lapsen-seksuaalisuus/>

Väestöliitto 2024b. Mitä on kehotunnekasvatus. Viitattu 6.2.2024. <https://www.vaestoliitto.fi/ammattilaiset/lasten-kehotunnekasvatus/mita-on-kehotunnekasvatus/>

Väestöliitto 2024c. Seksuaalikasvatus. Viitattu 6.2.2024. <https://www.vaestoliitto.fi/seksuaalisuus/seksuaalikasvatus/>

Väestöliitto 2024d. Lapsen seksuaalioikeudet. Viitattu 6.2.2024. <https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2021/03/c93d1fda-lapsen-seksuaalioikeudet.pdf>

Ympäristöministeriö 2023. Mitä on kestävä kehitys? Viitattu 1.4.2024. <https://ym.fi/mita-on-kestava-kehitys>

Kuviot

Kuvio 1: Kehittämistyön spiraalimalli	20
Kuvio 2: Työpajojen teemat viikoittain	24
Kuvio 3: Spiraalimallisen kehittämistyön arviointiprosessia.....	31
Kuvio 4: Esimerkkejä viikoittain etenevästä työn kehittamisestä.....	32